ΕΣΤΙΑ

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΕΥΛΟΓΙΟΥ ΚΟΥΡΙΛΑ
ΛΑΥΡΙΩΤΟΥ
ΑΥΞΩΝ ΑΡΙΘ.

ΤΟΜΟΣ ΔΕΚΑΤΟΣ ΕΒΔΟΜΟΣ

1884

[ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ — ΙΟΥΝΙΟΣ]

ΤΙΜΑΤΑΙ ΦΡ. 6 — ΔΕΔΕΜΕΝΟΣ ΦΡ. 8

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
Μητροπολίτη
ΕΥΛΟΓΙΟΥ ΚΟΥΡΙΛΑ

ΑΘΗΝΗΣΙ
Γ. ΚΑΣΔΟΝΗΣ, ΕΚΔΟΤΗΣ ΚΑΙ ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ
Γραφεῖον τῆς Ἑστίας: Ἐπὶ τῆς Λεωφόρου Πανεπιστημίου, 38.
1884

Ἀριθ. 439 — Λεπτὰ εἴκοσι πέντε.

ΕΤΟΣ Θ'.

ΕΣΤΙΑ

ΕΚΔΙΔΟΤΑΙ ΚΑΤΑ ΚΥΡΙΑΚΗΝ

Τόμος ΙΖ' — Συνδρομὴ ἐτησία: Ἐν Ἑλλάδ. φρ. 12, ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ φρ. 20 — Αἱ συνδρομαὶ ἀρχονται ἀπὸ 1 Ἰανουαρ. ἑκάστ. ἔτους καὶ εἶνε ἐτήσιαι. — Γραφεῖον Διευθ. Ἐπὶ τῆς λεωφ. Πανεπιστημίου 39. — 27 Μαΐου 1884

Ο ΔΥΣΜΟΡΦΟΣ ΜΟΥΣΙΚΟΣ

(Μετάφρασις ἐκ τοῦ Γαλλικοῦ)

(Συνέχεια καὶ τέλος· ἴδε προηγ. φύλλον.)

Γ'.

Μόνον κατὰ τοὺς πρώτους μῆνας τοῦ ἐπιόντος ἔτους αἱ περιστάσεις μ' ἐπανέφερον διὰ δύο ἢ τρεῖς ἡμέρας εἰς τοῦ φίλου μου. Ὁ Παῦλος μὲ περιέμενεν εἰς τὸν σταθμόν. Διὰ νὰ ἐπιστρέψωμεν εἰς τὴν οἰκίαν του διήλθομεν διὰ τοῦ αὐτοῦ βουλεβάρτου, ἔνθα, διὰ πρώτην φοράν, συνήντησα τὸν Φαβρώλ, καὶ συνωμιλοῦμεν φυσικώτατα περὶ τῶν νέων τοῦ τόπου, ὅταν τοὺς ὀφθαλμούς μου εἵλκυσε πρόγραμμα, ἐφ' οὗ ἦτο γεγραμμένον μεγάλοις γράμμασι τὸ ὄνομα τοῦ πτωχοῦ καλλιτέχνου.

—Τί νὰ σημαίνῃ ἄρά γε τοῦτο; εἶπον τῷ Παύλῳ.

Ἔστρεψε τὴν κεφαλὴν καὶ ἐνόησε.

—Ἀ! ἀλήθεια, παρ' ὀλίγον νὰ τὸ ἐλησμόνουν. Φαντάσου ὅτι ὁ φίλος μας Φαβρὼλ θὰ παραστήσῃ μελοδραμάτιον! Εἰς τὴν πόλιν ὅλοι περὶ αὐτοῦ ὁμιλοῦν. Φαντάσου λοιπόν, μία πρώτη παράστασις εἰς τὸ θέατρον τῆς Α...! ἔργον ἐπαρχιακοῦ συνθέτου! Ὁποία εὐχαριστησις φιλοτιμίας δι' ἐπαρχιακὸν κοινόν! Εἶν' ἀλήθεια ὅμως ὅτι ὁ δυστυχὴς φίλος μας ἔλαβε μετὰ πολλοῦ κόπου τὴν σπανίαν ταύτην τιμήν! Ἡ μετριοφροσύνη του ὠπισθοδρόμει πρὸ τῆς δοκιμῆς, ὁ δὲ διευθυντὴς τοῦ θεάτρου ἐδίσταζε. Εὐτυχῶς ἀνεμίχθην εἰς τὴν ὑπόθεσιν, ἐπέμεινα, ἐρραδιούργησα καὶ ἐφρόντισα τόσον ὥστε τὸ κατώρθωσα. Ὁ Θεὸς εἰξεύρει πόσον εἶμ' εὐτυχής! Εἶδον τὸ ἔργον καὶ ἡ ἐπιτυχία του εἶνε σχεδὸν βεβαία. Τίς οἶδεν; Ἴσως ὁ Φαβρὼλ βαδίζει τὴν ὁδὸν τῆς φήμης καὶ τῆς ἐπιτυχίας!

Φαίνεται ὅτι ἡ πρὸς τὸν σύνθετην συμπάθειά μου δὲν ἦν ἐντελῶς ἐσφεσμένη, διότι ἡ ἀπροσδόκητος αὕτη εἴδησις μοὶ προύξένησε μεγάλην χαράν. Ὅταν ἐφθάσαμεν εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ ξενίζοντός με ἀνέγνωσα τὰς ἐφημερίδας τῆς πόλεως. Ἅπασαι περιεῖχον μακρὸν ἄρθρον περὶ τῆς προσεχοῦς ταύτης παραστάσεως καὶ ἅπασαι ἐπίσης ἀπηύθυνον πρὸς τὸ κοινὸν τὴν αὐτὴν πρόσκλησιν:

«Ἐλπίζομεν, ἔλεγε μεταξὺ ἄλλων ὁ Φάρος τῆς Δύσεως, ὅτι οἱ κάτοικοι τῆς Α... οἵτινες τόσον ὑπεραγαπῶσι πάσας τὰς καλλιτεχνικὰς ἐνδείξεις, θέλουσιν ὠφεληθῆ τῆς εὐκαιρίας ταύτης ἵνα δώσωσιν εἰς τὰς γειτονας πόλεις, αἵτινες τοὺς φθονοῦσι, νέαν ἀπόδειξιν τῆς ὑψηλῆς αὐτῶν μουσικῆς ἀγχινοίας. Ὁ κ. Φαβρὼλ εἶνε γνωστότατος καὶ ἔχει λίαν ἐκτιμηθῆ μεταξὺ ἡμῶν, ὥστε δὲν νομίζομεν ἀναγκαῖον νὰ γράψωμεν ἐνταῦθα τὸν πανηγυρικόν του. Ἄλλως τε δὲ δὲν πρόκειται μόνον νὰ ὑπάγωμεν νὰ χειροκροτήσωμεν διδάσκαλον, ἀλλὰ πρόκειται νὰ ἐνθαρρύνωμεν ἀπόπειραν ἀντισυγκεντρώσεως σπουδαιοτάτην ἅμα δὲ καὶ νεωτάτην καὶ τολμηράν. Πρόκειται νὰ μάθωμεν ἐὰν ὡς πρὸς τὰς καλὰς τέχνας καὶ τὴν καλαισθησίαν αἱ ἐπαρχίαι ἀξίζουσι κἄτι, ἐὰν τὸ τάλαντον ἔχει μόνον μίαν πρωτεύουσαν ἐν Γαλλίᾳ, καὶ ἐὰν δὲν δύναται τις νὰ εὕρῃ ἀλλαχοῦ τῶν Παρισίων κριτὰς ἱκανοὺς διὰ νὰ κρίνωσιν, ἱκανοὺς διὰ ν' ἀφιερώσωσι τὰ ἔργα των!»

Ὡς βλέπετε, ὁ ἐνθουσιασμὸς ἔφθασε μέχρι λυρισμοῦ. Ἐγὼ διὰ νὰ θεωρήσω τὸ ζήτημα ἐτοποθετήθην εἰς μετριοφρονέστερον σημεῖον. Ὁμολογῶ ὅτι οὐδαμῶς μ' ἀπησχόλει τὸ ἄκρον ἐνδιαφέρον τῆς τέχνης οὐδ' ἡ παρεγνωρισμένη δικαιοδοσία τῶν ἐπαρχιωτῶν, ἀλλ' ἀπλούστατα ἐσυλλογιζόμην ὅτι τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος ἔργον θὰ ἐποίει γνωστὸν τὸν ἀτυχῆ μας φίλον καὶ ἴσως θὰ τὸν ἐβοήθει ν' ἀνυψωθῇ.

Ἡ παράστασις εἶχεν ὁρισθῆ διὰ τὴν ἐπιοῦσαν. Πρὸ πολλοῦ ὁ Παῦλος εἶχε κρατήσει θεωρεῖον πλησιέστατον τῆς σκηνῆς, ὥστε νὰ μὴ φαίνεται πολύ, καὶ εἰς ὃ ὁ Φαβρὼλ ὅστις δὲν θὰ ἐφαίνετο εἰς τὴν ὀρχήστραν ὑπεσχέθη νὰ ἔλθῃ νὰ μᾶς συναντήσῃ. Μετέβημεν εἰς τὸ θέατρον ἀρκετὰ ἐνωρίς. Ἦτο πλῆρες ζωηροτάτου, θορυβωδεστάτου καὶ σχεδὸν πυρετώδους πλήθους. Ὁ μὲν ἐκάλει τὸν δέ, πάντες ὡμίλουν περὶ τοῦ μελοδραμάτιου καὶ παντοῖαι σκέψεις ἀντηλλάσσοντο.

—Εἰξεύρεις τίποτε δι' αὐτό; φαίνεται θὰ εἶνε καλόν.

—Τέλος πάντων θὰ εἶνε πολὺ περίεργον. Διότι, τὸ κάτω κάτω τῆς γραφῆς, ὁ Φαβρὼλ

εἶνε συμπατριώτης μας. Εἶνε ἕνας ἐκ τῶν ἰδικῶν μας, ἰδικός μας!

—Καλὲ ποῖος ἤλπιζε νὰ κάμῃ αὐτὸ ἐκεῖνος ὁ παχύς!

Οἱ ἐφημεριδοπῶλαι ἔτρεχον πανταχοῦ.

—Νά, κύριοι, νὰ ἡ ἐφημερὶς τοῦ θεάτρου, ἡ ὑπόθεσις τοῦ θεάτρου, καὶ ἡ εἰκὼν τοῦ συγγραφέως! Ἀγοράσατε, κύριοι, τὴν εἰκόνα τοῦ συγγραφέως!

Καὶ τὸ πλῆθος ἐγέλα βλακωδῶς!

Καθ' ἣν στιγμὴν εἰσηρχόμεθα, θορυβώδης κίνησις ἐγίνετο μεταξὺ τῶν μὴ ἀγορασάντων ἔτι εἰσιτήρια, οἵτινες συνωστίζοντο μεταξὺ τῶν δύο διαφραγμάτων περιμένοντες μεθ' ὑπομονῆς τὴν σειράν των. Εἶχον κλείσει τὸ θυρίδιον τῶν εἰσιτηρίων διότι ὅλαι αἱ θέσεις εἶχον πωληθῆ! «Δὲν ὑπάρχουν πλέον θέσεις! Δὲν ὑπάρχουν πλέον θέσεις!» Καὶ τοῦτο διεδόθη δίκην πυρίτιδος. Ὅσοι ἦσαν μεταξὺ τῶν πρώτων ἐδυστρόπησαν, ἐδίστασαν πρὸς στιγμὴν καὶ ἔπειτα δυσηρεστημένοι ἐστράφησαν καὶ ἤρχισαν νὰ προχωρῶσιν ὠθοῦντες ἔμπροσθέν των κοπιωδῶς τὸ δυσηρεστημένον πλῆθος.

Οὐδέποτε ἀληθῶς ἡ αἴθουσα τοῦ θεάτρου ἦτο τόσῳ πλήρης. Ἐξεχείλιζε κατὰ γράμμα. Ὁ νομάρχης καὶ ὁ δήμαρχος κατεῖχον τὰ ἐπίσημα θεωρεῖα. Ἦτο καθῆκον αὐτῶν, ἔγραφε τὴν ἐπαύριον δημοκρατική τις ἐφημερίς, νὰ δώσωσιν εἰς ἕνα τῶν συμπολιτῶν των τὸ ἐπίσημον τοῦτο δεῖγμα τῆς εὐμενείας. Καὶ αὐτὴ ἡ ὑψηλὴ κοινωνία, ἥτις ἀπὸ τῆς ἐγκαταστάσεως τοῦ νῦν δημοκρατικοῦ πολιτεύματος διεσκέδαζεν ἰδιωτικῶς καὶ ἐνόμιζεν ὅτι θὰ παρέβαινε τὰ πρέποντα ἐὰν μετέβαινε νὰ διασκεδάσῃ εἰς τὸ θέατρον, εἴτε ἐκ περιεργίας, εἴτε ἐξ ὑψηλῆς συγκαταβάσεως τὴν φορὰν ταύτην παρέβη τὰς ἀρχάς της. Ὁρατὴ ἀνυπομονησία κατεῖχε τοὺς θεατάς ν' ἀνεγερθῇ ἡ αὐλαία· ἠκούσθησαν ψιθυρισμοί. Τέλος τὰ τρία κτυπήματα ἀντήχησαν καθ' ἣν ἀκριβῶς στιγμὴν ὁ παχὺς Φαβρώλ, ὅστις εἶχε μεταβῆ νὰ κάμῃ εἰς τοὺς ἠθοποιοὺς τὰς τελευταίας συστάσεις του, εἰσήρχετο εἰς τὸ θεωρεῖόν μας καὶ ἐρρίπτετο ἐντὸς θρονίου, ἀσθμαίνων, πορφυροῦς ἐκ συγκινήσεως καὶ σπογγίζων τὸ πλῆρες ἱδρῶτος μέτωπόν του.

Ἡ εἰσαγωγὴ ἤρξατο καὶ εὐθὺς ἀπὸ τῶν πρώτων ἤχων ἡ ἡσυχία κατέστη αἰφνιδία καὶ ἐντελής. Ὅλων αἱ κεφαλαὶ ἔκλινον πρὸς τὰ ἔμπροσθεν καὶ ὅλων τὰ ὦτα ἦσαν τεταμένα. Οὐδὲν κίνημα ἐγίνετο, οὐδεὶς ψίθυρος. Φαίνεται ὅτι ἡ προσοχὴ αὕτη ἐκέντησε τὴν φιλοτιμίαν τῆς ὀρχήστρας, ἢ ἡ ἰδέα ὅτι ἡ ἐπιτυχία τοῦ μελοδραματίου ἀπ' αὐτῆς ἐξηρτᾶτο, ὅτι ἡ τιμή της ἦτο μετ' αὐτοῦ συνδεδεμένη, καὶ ὅτι ἐν τῷ μέσῳ τῆς βαθείας ἐκείνης σιγῆς ὁ ἐλάχιστος δισταγμὸς πρὸς τὸν χρόνον, ἡ ἐλαχίστη κακοφωνία εὐκόλως θὰ ἐνοεῖτο, καὶ ἕνεκα τούτου ἔπαιξε θαυμασίως. Οὐδέποτε ἔπαιξε μετὰ τόσης συμφωνίας, μετὰ τόσης λεπτότητος, μετὰ τόσης ἁρμονίας ὅσον τὴν ἑσπέραν ἐκείνην. Οἱ μουσικοὶ ἦσαν προσεκτικοὶ καὶ εἰς τὰ ἐλάχιστα ἐμπόδια, ὥστε δύσκολον θὰ ἦτο ἐὰν ὁ συνθέτης ἠύχετο κατὰ νοῦν νὰ εἶχεν εὐσυνειδητοτέρους διερμηνεῖς. Πρὸ πάντων αἱ τελευταῖαι σελίδες, θορυβώδεις καὶ ἐπαγωγοί, ἐφάνησαν ὅτι τοὺς οἰστρηλάτησαν, ἡ δὲ ὀρχήστρα μετὰ τόσης ζωηρότητος ἐξετέλεσεν αὐτάς, ὥστε ὅτε ἐτελείωσαν ἅπασα ἡ αἴθουσα τοῦ θεάτρου, ἀπὸ τῆς πλατείας μέχρι τῶν ὑπερώων, ἐξερράγη εἰς παρατεταμένα χειροκροτήματα.

Ὁ Φαβρὼλ κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον εἶχε μείνει κεκρυμμένος εἰς τὸ βάθος τοῦ θεωρείου, ἀκίνητος, μὲ πεταμένον λαιμόν, μὲ προσηλωμένον βλέμμα, ὅλως προσοχή. Κατ' ἀρχὰς ἐφάνη κατεχόμενος ὑπὸ βαθείας ἀγωνίας. Εἶτα, βλέπων ὅτι τὰ πάντα ἐβάδιζον καλῶς, ἐγένετο γαληνιώτερος, τὸ δὲ στῆθός του ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἐξετάθη. Τέλος ἐξέπεμψε θορυβώδη στεναγμὸν εὐχαριστήσεως καὶ ἀπελευθερώσεως.

—Λοιπόν, λέγω στρεφόμενος πρὸς αὐτόν, ἐλπίζω ὅτι εἶσθε εὐχαριστημένος.

—Πολὺ εὐχαριστημένος! ἀπεκρίθη λίαν φαιδρός.

Καὶ ἀληθῶς ἡ ἀρχὴ ἦτο λίαν ἐνθαρρυντική. Τώρα ἦν ἡ σειρὰ τῆς πράξεως. Ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἐγένετο σιγή, οἱ δὲ ἠθοποιοὶ εἰσῆλθον εἰς τὴν σκηνήν. Μάταιον θὰ ἦτο νὰ κάμω ἐνταῦθα κριτικὴν καὶ λεπτομερῆ ἀνάλυσιν τοῦ ἔργου, τῆς ἐκτελέσεως καὶ τῶν ἐντυπώσεων τοῦ κοινοῦ. Τὸ ποίημα εἶχε γραφῆ ὑπ' ἀγνώστου ποιητοῦ. Ἦτο εἶδος εἰδυλλίου, ἐν ᾧ ὁ ἔρως, ὡς συνήθως, διεδραμάτιζε τὸ κυριώτερον πρόσωπον, καὶ ἐν ᾧ δύο μεμονωμένοι, ἀφ' οὗ ἐστέναξαν πολλάκις ἔβλεπον τέλος τὴν ἐπιτυχίαν στέφουσαν τὴν πιωπηρὰν σταθερότητά των. Οἱ στίχοι ἦσαν ἀδύνατοι ἀλλ' ἡ μουσικὴ ἀντεστάθμιζε τὴν ἔλλειψιν ταύτην. Ἐπὶ τοῦ ἀσθενοῦς αὐτοῦ καὶ συνηθεστάτου θέματος ὁ Φαβρὼλ εὗρε τὸ μέσον νὰ κάμῃ δύο ἢ τρεῖς ὡραίας δυῳδίας γλυκυτάτης ἁρμονίας, ἕνα σκοπὸν ἀγροτικοῦ χοροῦ νεωτάτου καὶ παράδοξοτάτου, τέλος φαιδρά τινα ἀσμάτια καὶ μελαγχολικάς τινας μελῳδίας. Τὸ μελοδραμάτιον ἐκτελεσθὲν φυσικῶς καὶ ψαλὲν γενικῶς καλά, ἐκτὸς δύο ἢ τριῶν τριτευόντων προσώπων, ἦν ἀληθῶς ἑλκυστικώτατον. Καὶ ἐνίοτε, ῥίπτων κρυφίως ἀκούσιον βλέμμα ἐπὶ τοῦ τέρατος ὅπερ ἐκάθητο ἐγγὺς ἐμοῦ, ἠρώτων ἐμαυτὸν μετ' ἐκπλήξεως ἕνεκα τίνος παραδόξου ἰδιοτροπίας τῆς φύσεως οἱ, συγκινητικώτατοι ἐκεῖνοι τόνοι, τὰ ἐλαφρὰ καὶ χαρίεντα ἐκεῖνα τεμάχια ἠδυνήθησαν ν' ἀναπηδήσωσιν ἀπὸ τοιούτου ἐγκεφάλου.

Μετ' ὀλίγον ὅλον τὸ ἀκροατήριον ἐθέλχθη.

Ἔπραττέ τι καλλίτερον τοῦ νὰ χειροκροτῇ, ἠκροάζετο. Καὶ ὅτε, πάντοτε μὲ τεταμένον οὖς, εἶδε τέλος νὰ πίπτῃ ἡ αὐλαία, ἔκπληκτον, μεμαγευμένον καὶ εὐγνῶμον πρὸς τὸν συνθέτην τῆς βραχυτάτης ὥρας ἣν διῆλθεν, ἐξεδήλωσε πάλιν τὴν εὐχαριστησίν του καὶ τὴν εὐγνωμοσύνην του διὰ ῥαγδαιοτάτων καὶ παρατεταμένων χειροκροτημάτων.

—Ζήτω ὁ Φαβρώλ! ζήτω ὁ Φαβρώλ! ἐκραύγαζε πάσῃ δυνάμει ἡ αἴθουσα.

—Ζήτω ἡ ἐπαρχία! ἀνεφώνησε σφοδρὸς ὀπαδὸς τῆς μουσικῆς ἀντισυγκεντρώσεως, ἀναμφιβόλως συντάκτης τις τοῦ *Φίλου τῆς Δύσεως*.

Καὶ ἡ ὑψηλὴ κοινωνία ἐχειροκρότει διὰ τοῦ ἄκρου τῶν δακτύλων καὶ ὀρθία ἐμειδία μετὰ κινημάτων τῆς κεφαλῆς ἐπιδοκιμάζουσα τὴν δημοσίαν ταύτην ἐκδήλωσιν, εἰς ἣν τὸ ἐκ γένους διακεκριμένον αὐτῆς τῇ ἀπηγόρευε νὰ συμμετάσχῃ.

Αἴφνης φωνή τις ἠκούσθη:

—Ὁ συγγραφεύς!

—Ναί, ναί, ὁ συγγραφεύς! ἐπανέλαβον χίλιαι φωναί.

Τότε οὐδὲν ἄλλο ἐγένετο ἢ ἄπειρος θόρυβος ῥάβδων καὶ ποδῶν κροτούντων τὸ ἔδαφος. Οὐδεὶς πλέον ἠκούετο, ὁ δὲ κονιορτὸς ἠγέρθη πανταχόσε. Ὁ Φαβρώλ, πάντοτε εἰς τὴν σκιὰν τοῦ βάθους τοῦ θεωρείου, ἐφαίνετο ὡς ζαλισμένος, ἔκπληκτος, ἐντρομος σχεδὸν ἐκ τοῦ θριάμβου του. Ἤκουεν ὅλον ἐκεῖνον τὸν θόρυβον, μὴ λέγων λέξιν, μηδὲ κινούμενος, καὶ παρατηρῶν ἡμᾶς δι' ἀβεβαίου ὄψους, ἀγωνιώδους σχεδόν, ἐν ᾧ τὸν προετρέπομεν νὰ φανῇ. Κατ' ἐκείνην τὴν στιγμὴν ἡ θύρα τοῦ θεωρείου μας ἠνοίχθη ταχέως καὶ ἐφάνη ὁ διευθυντὴς τοῦ θεάτρου.

—Ἐμπρός, κύριε Φαβρώλ, ἔλθετε λοιπὸν γρήγορα! Βλέπετε ὅτι σᾶς ζητοῦν, καὶ πρέπει νὰ φανῆτε!

Ὁ δύστηνος ἠγέρθη, ἐνδοιάζων εἰσέτι, καὶ βραδέως ἀφῆκε τὸ θεωρεῖον.

Μετὰ ἓν ἢ δύο λεπτά, ὁ Φαβρὼλ εἰσῆλθεν ἐκ τοῦ βάθους τῆς σκηνῆς. Ἡ τὸ κυριώτερον πρόσωπον ὑποδυθεῖσα ἠθοποιὸς ἔτρεξε πρὸς αὐτόν, τὸν ἔλαβεν ἀπὸ τῆς χειρός, τὸν ἔφερεν ἢ μᾶλλον τὸν ἔσυρε, κλονιζόμενον σχεδόν, πρὸς τὸ προσκήνιον πρὸ τῶν ἀνευφημιῶν. Τότε ἐγένετο ἀληθὴς παραφορά. Ἐκραύγαζον: «Εὖγε, Φαβρώλ! Ζήτω ὁ Φαβρώλ!» Ὡρύετο ἀπὸ τοῦ ὕψους τῶν θεωρείων ὁ λαός, εἰς ὅντινα ἡ τερατώδης ἀσχημία του καὶ τὸ ἁπλοῦν ὕφος του εἶχον γείνει δημώδη. Αἴφνης πῖλός τις ἐρρίφθη εἰς τὸν ἀέρα. Αἱ διακεκριμέναι κυρίαι ἐμειδίων κινοῦσαι τὰ ῥιπίδιά των δι' ἐνθαρρυντικοῦ ὕφους. Οἱ κύριοι ἔθετον εἰς τοὺς ὀφθαλμούς των τὰ διοπτρά των, τινὲς δὲ διὰ νὰ ἴδωσι κάλλιον ἠγέρθησαν, ἀλλ' εὐθὺς πανταχόθεν ἐφώναξαν «Καθήσατε! καθήσατε!»

Ὁ Φαβρὼλ ἐχαιρέτα δεξιά, ἐχαιρέτα ἀριστερά, βαρέως κινῶν τὴν χονδρὰν κεφαλήν του. Τότε οἱ γέλωτες συνεμίγνυντο μὲ τὰς ἐπευφημίας. Αἴφνης ἡ ἠθοποιός, ἥτις τὸν εἶχε λάβει ἀπὸ τῆς χειρός, ἐδράξατο στεφάνου τριανταφύλλων ὃν εἰς τῶν θαυμαστῶν της τῇ εἶχε ῥίψει, καὶ ὁμοία πρὸς τὰς νύμφας ἐκείνας τοῦ Βιργιλίου αἵτινες στέφουσι δι' ἀνθέων τὸν μεμεθυσμένον Σειληνόν, ἐσηκώθη ἐπὶ τῶν ἄκρων τῶν μικρῶν ποδῶν της, καὶ γελῶσα ὡς τρελή, τὸν ἔθηκεν ὅπως ἔτυχεν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ δυστήνου, ὅστις τὴν ἄφῆκε νὰ κάμῃ ὅ,τι θέλει. Τότε ἡ παραφορὰ ἔφθασεν εἰς τὸ ἄκρον ἄωτον ἐκ τοῦ ἐπὶ τῆς σκηνῆς φανέντος παραδόξου θεάματος. Ἅπαντες οἱ ἠθοποιοί, ἄνδρες καὶ γυναῖκες, εἶχον δώσει ἀλλήλοις τὰς χεῖρας καὶ ἐγέλων θεωροῦντες τὸν Φαβρώλ, ἐν ᾧ ἐχαιρέτων τὸ κοινόν· ἐν τῷ μέσῳ δὲ τῶν ἠθοποιῶν ἦτο ὁ συνθέτης, μὲ λευκὸν λαιμοδέτην, μὲ μέλαιναν ἐνδυμασίαν, ὡσεὶ περικεκαλυμμένος ἐν τῇ ἀποθεώσει του, τεθαμβωμένος ἐκ τῆς χρυσῆς ἐκείνης αἰθούσης, ἐκ τῶν εἰκόνων ἐκείνων, ἐκ τῶν φώτων, ἐκ τῶν κομψοτάτων ἐνδυμασιῶν, ἐκ τῶν ὡραίων γυναικῶν αἵτινες ἐμειδίων διὰ τὴν ἀσχημίαν του, ἀκούων ὡσεὶ ἐν ὀνείρῳ τὰς ἐπευφημίας ἐκείνας, τὰ φρενητιώδη εὔγε, ἅτινα πανταχόθεν ἐπέμποντο πρὸς αὐτόν, ὑποκλινόμενος, διὰ νὰ εὐχαριστήσῃ ὅλον ἐκεῖνο τὸ κοινόν, μηχανικῶς, ἄνευ συνειδήσεως, μὲ τὴν ἐστεμμένην ἐκ τριανταφύλλων χονδρὰν κεφαλήν του!

Πρὸς στιγμὴν ἠσθάνθημεν, ὁ Παῦλος καὶ ἐγώ, βαθεῖαν εὐχαρίστησιν. Ἐπιστεύσαμεν ἐπὶ ἓν λεπτόν, ἐπὶ ἓν δευτερόλεπτον, εἰς τὴν στερεότητα τοῦ θριάμβου ἐκείνου. Ἀλλοίμονον! Εἰς τὴν σκηνὴν ἧς ἐγινόμεθα μάρτυρες ἡ τοῦ κωμικοῦ δόσις ἦτο ἰσχυροτέρα καὶ αὐτὴ ὑπερίσχυσε! Τὸ κοινόν, εἰς τὸ ὁποῖον ἡ ἐπαρχιακὴ ματαιότης καὶ εἶδος συμπαθείας μετ' οἴκτου εἶχεν ὑπερισχύσει ἕως τότε, ἐφάνη αἴφνης ὅτι ἐλάμβανε συνείδησιν τοῦ παραδόξως καὶ ὑπερβαλλόντως γελοίου, ὅπερ ἐνυπῆρχεν εἰς τὸ θέαμα ἐκεῖνο. Κατ' ἀρχὰς ἐπῆλθεν εἰς τὴν κεκμηκυῖαν ἐξ ἐνθουσιασμοῦ αἴθουσαν στιγμὴ ἐντελεστάτης σχεδὸν σιγῆς. Εἶτα, ὡς ἀποτέλεσμα ταχείας σκέψεως, δύο ἢ τρεῖς ἀπομεμονωμένοι γέλωτες, ἀλλ' ἐκούσιοι, ἠχηροὶ καὶ μεταδοτικοί, ἀνεπήδησαν αἴφνης ἐκ τῆς πλατείας. Τοῦτο ὑπῆρξε τὸ σύνθημα. Ὁ τρελὸς γέλως ἐγεννήθη καὶ διεδόθη εἰς ἅπασαν τὴν αἴθουσαν μὲ τὴν ἰλιγγιώδη ὁρμὴν πυρκαϊᾶς. Κατ' ἀρχὰς ἤρξαντο τὰ πρῶτα θρονία, ἔπειτα ἅπασα ἡ πλατεῖα, τὰ θεωρεῖα καὶ τέλος μέχρι τῶν ὑπερώων. Ἦτο γέλως ὁμηρικός, ἀπερίγραπτος ἱλαρότης. Ἦτο ἄπειρος σύγχυσις ἐκρήξεων γελώτων καὶ μικρῶν πεπνιγμένων κραυγῶν. Πολλοὶ προσεπάθουν νὰ κατανικήσωσι τὴν ἰσχυροτάτην ταύτην ἱλαρότητα. Γυναῖκες, νεάνιδες δακουρ-

ροοῦσαι, μὲ τὸ μανδήλιον εἰς τὸ στόμα, ἀσθενεῖς σχεδὸν ἐκ τοῦ πολλοῦ γέλωτος ἠναγκάζοντο νὰ ἐξέλθωσι. Τινὲς κατώρθουν νὰ σταματήσωσιν ἀπὸ τοῦ νὰ γελῶσι, γενόμενοι κύριοι τοῦ ἑαυτοῦ των. Ἀλλὰ βλέποντες πάλιν τὴν ἀκατανίκητον ἐκείνην εὐθυμίαν, τοὺς τρελοὺς καὶ παρατεταμένους γέλωτας τῶν ἄλλων, ἤρχιζον ἐκ νέου ὡσεὶ τὸ ῥεῦμα ἐκεῖνο τοῦ γέλωτος τοὺς συμπαρέσυρεν ἀκουσίως. Ὀλίγοι τινὲς μόνον ἐθεώρουν ἀπαθῶς, ἐν ᾧ ὁ Παῦλος καὶ ἐγώ, ὄρθιοι ἐντὸς τοῦ θεωρείου μας, παριστάμεθα μάρτυρες μετ' ἀπελπισίας, μᾶλλον τεθλιμμένοι παρὰ ὠργισμένοι, εἰς τὴν τρομερὰν ταύτην σκηνήν. Οὕτω λοιπὸν τὸ εἶδος ἐκεῖνο τῆς τοπικῆς δόξης, δι' ἧς ὁ Φαβρώλ ἔβλεπεν ἑαυτὸν περικυκλούμενον, ἐχάνετο πρὸ τοῦ γελοίου τοῦ ἀτόμου του! Τὸ μέλλον ἐκεῖνο καὶ ἡ ἀνύψωσις, ἣν πρὸς στιγμὴν διείδομεν διὰ τὸν κοινὸν φίλον μας, ἦτο λοιπὸν ματαιον ὄνειρον! Τετέλεσται τοῦ λοιποῦ! Οὐδὲν ἠδύνατο νὰ σώσῃ τὸν δύστηνον ἀπὸ τῆς γελοίας δυσμορφίας του. Οὔτε ἡ ἐργασία του, οὔτε ἡ μουσική του εὐφυΐα, οὔτε ἡ πλαστὴ ἐκείνη θριαμβευτικὴ ὥρα, ἣν πρὸ ὀλίγου διῆλθεν!

Ὅτε ἐξήλθομεν, οἱ γέλωτες ἐκόπαζον ὀλίγον κατ' ὀλίγον. Εἰς τὸν διάδρομον συνηντήσαμεν τὸν Φαβρώλ, ὅστις ἤρχετο νὰ μᾶς συναντήσῃ. Ὁ δυστυχὴς οὐδὲν εἶχεν ἴδει ἐκ τῆς σκληρᾶς ἐκείνης μετατροπῆς. Σύρθεις εἰς τὸ βάθος τῶν παρασκηνίων ὑπὸ τῶν θορυβωδῶς ἐνθουσιασμένων ἠθοποιῶν, οὐδὲν ἤκουσεν, οὐδὲν ὑπώπτευσε. Τὸ παχὺ πρόσωπόν του ἦτο φαιδρότατον. Ἡ χαρὰ αὕτη μᾶς ἐλύπησεν. Ἀλλὰ τί; Ἔπρεπε νὰ τῷ ἀφαιρέσωμεν τὴν ἀπάτην ἐκείνην; Ἦν ἡ πρώτη φορὰ κατὰ τὸν βίον του! Ἄλλως τε τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἑσπέρας ἐκείνης συνετέλεσαν εἰς τὸ νὰ τὴν συγκρατήσωσι. Τὴν ἐπαύριον ἅπαντες οἱ τῆς Α... ἐφημεριδογράφοι ἐτόνισαν τὴν λύραν των διὰ νὰ ἐγκωμιάσωσι, μετὰ σπανιωτάτης ὁμοφωνίας, τὴν ἐπιτυχίαν ταύτην τοῦ συμπατριώτου των. Παρισιναί τινες ἐφημερίδες ἔκαμον μνείαν αὐτοῦ εὐμενῶς. Μετά τινας μῆνας, ὅτε εἶχον ἐπιστρέψει εἰς Παρισίους, ἔλαβον ἐπισκεπτήριον τοῦ Φαβρώλ. Εἶχε γείνει μέλος τῆς Ἀκαδημείας τῶν καλῶν τεχνῶν.

Δ'.

— Λοιπόν, ἠρώτησα τὸν Παῦλον μετὰ δεκαοκτὼ περίπου μῆνας ἀπὸ τῆς παραδόξου ἐκείνης ἑσπέρας, τί γίνεται λοιπὸν ὁ φίλος μας Φαβρώλ;

Ὁ Παῦλος συνωφρυώθη.

— Ὁ Φαβρώλ; εἶπε. Κακά, κάκιστα! Ὁ ἄτυχὴς κατέπεσε περισσότερον παρ' ὅσον ἄλλοτε. Τί τὰ θέλεις; Ἡ ἐπιτυχία του δὲν μετέβαλε τὴν θέσιν του. Ἐνθυμεῖσαι τὴν περίφημον ἐκείνην πρώτην παράστασιν; Εἶνε πάντοτε τὸ αὐτὸ τέρας, ὅπερ δακτυλοδεικτοῦσι καὶ ἀποφεύγουσιν. Ἔχει ὀλιγώτερα μαθήματα παρ' ὅσα ἄλλοτε. Ἀλλὰ καὶ περισσότερα νὰ εἴχε δὲν θὰ ἐδύνατο νὰ παραδίδῃ, διότι ἐγένετο ἔτι τερατωδέστερος. Εὑρίσκεται εἰς τὴν ἐσχάτην ἔνδειαν, καὶ εἶνε καταχρεωμένος! Ἀλλὰ δὲν εἶνε μόνον αὐτό! Ἡ ἀδυσώπητος ἐκείνη κρᾶσις του ἀρχίζει νὰ τῷ ἀφαιρῇ τὴν τελευταίαν, τὴν μόνην του χαράν: Ὁ νοῦς του χάνεται καὶ ὁ δυστυχὴς τὸ γνωρίζει! Εἶνε μάρτυς σιωπηρὸς εἰς τὸ εἶδος τοῦτο τοῦ βραδέος, βαθμιαίου καὶ τρομεροῦ ἀφανισμοῦ τοῦ ἑαυτοῦ του. Προχθὲς ἠσθένησε, μὲ εἰδοποιήσαν καὶ ὑπῆγον νὰ τὸν ἴδω. Δὲν εἶχε νοσοκόμον, ἐκτὸς τῆς γραίας γειτονός του, ἥτις τοῦ πηγαίνει κἄποτε κἄποτε θερμόν τι ποτόν. Ἀλλ' οὐδὲ ἰατρικὰ εἶχεν. Ἐκάθητο εἰς εἶδος ἀχουρίου σχεδὸν καὶ ἔκειτο ἐπὶ ἐλεεινῆς κλίνης. Ἐκάλεσα τὸν ἰατρόν. Δὲν ὑπῆρχεν ἄμεσος κίνδυνος. Ἀλλ' ἓν πρᾶγμα ἦτο ἀναγκαῖον, ἡ εἰς τὸ νοσοκομεῖον μεταφορά του. Τὸ εἶπον εἰς τὸν Φαβρώλ. Ἀλλ' εἰξεύρεις ὅτι ἡ λέξις νοσοκομεῖον εἶνε τρομερά! Φυσικώτατα ἠρνήθη. Ἀγωνιώδης καὶ ἔντρομος ἀντέταξεν ἐπίμονον ἄρνησιν κατὰ τῆς ὑψίστης ταύτης ἀπαιτήσεως τῆς ἀθλιότητος. «Δὲν ἤθελεν, ἐπρότιμα μᾶλλον ν' ἀποθάνῃ, ἄλλως τε δὲ ἀρκετὰ ἔζησεν!» Ὁ δυστυχής! Ἐπὶ τέλους ἐπὶ τοσοῦτον τὸν ἱκέτευσα, ἐπὶ τοσοῦτον προσεπάθησα νὰ τὸν πείσω ὅτι ἦτο τὸ καλλίτερον μέσον διὰ νὰ ἰαθῇ, ὥστε ἐπὶ τέλους συγκατένευσεν. Αὔριον τὸ πρωΐ θὰ ὑπάγω νὰ τὸν λάβω ἐφ' ἁμάξης διὰ νὰ τὸν μεταφέρω εἰς τὸ νοσοκομεῖον. Ἔλα μαζύ μου. Θὰ εὐχαριστηθῇ ὅταν θὰ σὲ ἴδῃ.

Τὴν ἐπιοῦσαν λίαν ἐνωρὶς ἐφθάνομεν εἰς τοῦ Φαβρώλ. Ἦν ἡ ὥρα καθ' ἣν αἱ γυναῖκες τῆς κατωτέρας τάξεως ἐνδύουσι τὰ παιδία των, εὐτρεπίζουσι τὴν οἰκίαν των καὶ ἑτοιμάζουσι τὸν πρωϊνὸν ζωμόν των. Εἰς τὴν κλίμακα ἀναιβοκατέβαινον οἱ κατοικοῦντες εἰς τὴν οἰκίαν μετ' εὐθυμίας καὶ ζωηρότητος. Μόνη ἐγγὺς τῶν ἄλλων ἡ θύρα τοῦ Φαβρώλ ἔμενε κλειστή. Ὁ φίλος μου ἔκρουσεν, ἀλλ' οὐδεμία ἀπάντησις ἠκούσθη.

— Κοιμᾶται! εἶπον χαμηλοφώνως.

Ἡ θύρα δὲν ἦτο κλειδωμένη. Τὴν ἠνοίξαμεν ἀθορύβως καὶ εἰσήλθομεν. Ὁ Φαβρώλ εὑρίσκετο ἐκεῖ ἐπὶ τῆς κλίνης του, μὲ τὸ πρόσωπον ἐστραμμένον πρὸς τὸν τοῖχον. Ἔμεινα πλησίον τῆς θύρας. Ὁ Παῦλος ἐπλησίασε καὶ τῷ ἤγγισεν ἐλαφρῶς τὸν ὦμον.

— Φαβρώλ! εἶπε σιγά.

Ὁ ἀσθενὴς δὲν ἐκινήθη. Τότε ὁ Παῦλος τὸν ἐκίνησεν ἐλαφρῶς.

— Φαβρώλ! ἐπανέλαβε δυνατώτερα.

Ἡ αὐτὴ ἀκινησία. Τότε εἶδον τὸν Παῦλον χωρὶς νὰ εἴπῃ τίποτε, ὠχρὸν ὀλίγον, νὰ κύπτῃ ἔμπροσθεν, ἄνωθεν τῆς κλίνης, εἰς τρόπον ὥστε νὰ δυνηθῇ νὰ παρατηρήσῃ τὸ πρόσωπον. Ὅτε ἤγειρε τὴν κεφαλὴν καὶ ἐστράφη πρὸς ἐμέ, ἦτο ὠχρότατος καὶ λίαν τεταραγμένος. Μοὶ ἔκαμε σημεῖον καὶ ἐπλησίασα.

— Λοιπόν, ἠρώτησα ἀνησύχως, τί τρέχει;

— Κύτταξε!

Ἔκυψα καὶ ἐγώ. Τὸ πρόσωπόν του ἦτο ἰόχρουν, συνεσπασμένον καὶ τρομερόν. Θὰ ἐνόμιζέ τις ὅτι ὁ δυστυχής, ἕνεκα ὑψίστου αἰσθήματος τῆς ἔτι ἀποτροπαιοτέρας γενομένης ἀσχημίας του, ἐστράφη πρὸς τὸν τοῖχον διὰ νὰ μὴ τὸν ἴδωσι.

— Ἀπέθανεν! εἶπον διὰ τρεμούσης φωνῆς.

Ὁ Παῦλος ἐκράτει εἰς τὴν χεῖρά του φιαλίδιον ἀπαρατήρητον σχεδόν.

— Δυστυχῆ Φαβρώλ! ἐψιθύρισεν. Ἐθεραπεύθη ἀπὸ τῆς ζωῆς. Ἰδοὺ τὸ ἰατρικόν του.

Οὐδαμῶς ἀμφεβάλλομεν. Ὁ Φαβρὼλ εἶχε ζητήσει τὴν ἀπελευθέρωσίν του ἐν τῇ καταπόσει τοῦ φαρμάκου. Ἀπολέσας καὶ δύναμιν καὶ θάρρος ἐσκέφθη ὅτι ἀρκούντως ἐπάλαισε διὰ νὰ ἐχῃ τὸ δικαίωμα ν' ἀποθάνῃ. Ἡ ἀπειλὴ τοῦ νοσοκομείου ὑπερεπλήρωσε τὸ μέτρον. Ἠθέλησε ν' ἀποθάνῃ εἰς τὴν οἰκίαν του. Εἰς τὴν οἰκίαν του! Παρετήρησα τὸ δωμάτιον. Ἦτο θέαμα θλιβερόν!

Ἐπὶ καρυΐνης παλαιοτάτης κλίνης, λειψάνου σχετικῆς καὶ διαβατικῆς εὐπορίας, εὑρίσκοντο ἀχύρινον στρῶμα καὶ παλαιὸν ἐφάπλωμα κατεσχισμένα. Δὲν εἶχεν οὔτε παραπετάσματα οὔτε τάπητα, οὔτε προσκεφάλαιον, ἀλλ' οὐδὲ σινδόνας. Μόνον ἁπλοῦν σκέπασμα ὑπῆρχε στενότατον καὶ λίαν μεταχειρισμένον. Τῇδε κἀκεῖσε ἐντὸς τοῦ δωματίου ἐκειντο ἐν ἀταξίᾳ δύο ἢ τρεῖς ψαθιναι καρέκλαι χωλαὶ καὶ τράπεζα πλήρης μουσικῶν τετραδίων. Ἐνδύματά τινα τετριμμένα ἐκ τῆς πολυχρονίου χρήσεως, ὑψηλὸς πῖλος καὶ μέλαινα ἐνδυμασία ἐκρέμαντο εἰς τὸν τοῖχον ἀπὸ καρφίων. Ἐκεῖ παλαιότατον κλειδοκύμβαλον. Ἐπὶ τῆς γυμνῆς καὶ κενῆς ἑστίας, ἄνευ καθρέπτου καὶ ὡρολογίου, τέσσαρες ἢ πέντε τόμοι τοῦ Φετὶς καὶ αἱ εἰκόνες τοῦ Βέμπερ καὶ τοῦ Ροσσίνη. Ἡ εἰκὼν τοῦ Βετχόβεν ἐκρέματο εἰς τὸν τοῖχον, ἄνωθεν τῆς κλίνης εἰς τὸ μέρος τοῦ ἁγιασματαρίου. Τέλος εἴς τινα γωνίαν ἦτο πρᾶγμά τι ἀρκούντως ὀγκῶδες, ὄρθιον καὶ κεκαλυμμένον ὑπὸ εὐρυχώρου θήκης σκοτεινοῦ ὑφάσματος. Ἦτο τὸ μέγα τετράχορδόν του! Πτωχὸν ὄργανον! Ἐγένετο ἄφωνος καὶ ἀνίσχυρος μάρτυς τῆς μονήρους ἀγωνίας τοῦ κυρίου του, ἐνόμιζε δέ τις ὅτι ἐπενθηφόρει δι' αὐτό.

Ἡ κηδεία ἐγένετο τὴν ἑπομένην. Κηδεία πτωχή, ἐννοεῖται. Τὰ ἀκριβῶς μόνον ἀναγκαῖα εἶχον ἀγορασθῆ. Οἱ φορεῖς τοῦ φερέτρου κατεβίβασαν τὸ σῶμα μετ' ἀνηκούστου κόπου. Τινὲς ἐβλασφήμουν χαμηλοφώνως, ὡς οἱ ἀχθοφόροι ὑπὸ βαρύτατον κιβώτιον. Εἰς τὴν ὁδὸν ἀγυιόπαις τις ἰδὼν τὸ ὑπερμέγεθες ἐκεῖνο φέρετρον, ἤρξατο νὰ μυκτηρίζῃ.

— Νὰ ἕνας, εἶπεν ὑψηλοφώνως σχεδόν, διὰ τρομερᾶς ἐρρίνου καὶ διαπεραστικῆς φωνῆς, νὰ ἕνας, ποὺ θὰ πιάσῃ περισσότερον τόπον ἀπὸ ὅλους εἰς τὸ νεκροταφεῖον!

Μοὶ ἦλθεν ἐπιθυμία νὰ τὸν πνίξω. Δυστυχὴς Φαβρώλ! ὁ χλευασμὸς τὸν κατεδίωκε μέχρι τοῦ θανάτου καὶ διὰ μέσου τοῦ φερέτρου ἐτάραττε τὴν ἡσυχίαν τοῦ πτώματός του.

Ὁ Παῦλος ἦν ὁ πενθῶν. Ἡ Μουσικὴ Ἑταιρεία παρίστατο ἄφωνος καὶ μετὰ σεβασμοῦ, διαλογιζομένη τὸν μακρὸν ἐκεῖνον ἀπέλπιδα βίον. Τινὲς ἐρασταὶ τῆς μουσικῆς ἠκολούθουν ἐπίσης. Μόνον ἄνδρες ἦσαν, τὸ δὲ θέαμα ἦτο ψυχρὸν καὶ θλιβερόν. Ἐν τούτοις ὄπισθεν γυνή τις ἠκολούθει κατάμονος. Ἦτο γραῖα μελανειμονοῦσα, πτωχικῶς ἐνδεδυμένη, ἣν ἀνεγνώρισα καὶ ἦτις ἔκλαιε.

Μετὰ δύο ἡμέρας ἀνὴρ καλοενδεδυμένος παρουσιάσθη εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Παύλου ζητῶν τὴν διεύθυνσιν τοῦ ἀποθανόντος.

— Τίς εἶσθε; τῷ εἶπεν ὁ Παῦλος.

— Ὁ ἀδελφός του, κύριε. Ἔρχομαι νὰ λάβω τὴν κληρονομίαν.

— Σᾶς λυποῦμαι, κύριε. Μόνον χρέη ἀφῆκε.

Ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖνος ἀνεχώρησεν εὐθὺς διὰ τῆς πρώτης ἁμαξοστοιχίας.

Ἰδοὺ δὲ τί ὁ φίλος μου βραδύτερον μοὶ ἔγραφεν:

«Εὐτυχὴς λογίζομαι γνωστοποιῶν σοι ὅτι τὸ κοινὸν τῆς Α... ἐδείχθη γενναῖον πρὸς τὸ λείψανον τοῦ φίλου Φαβρώλ. Τῇ φροντίδι μου ἐγένετο συνεισφορὰ διὰ νὰ ἐπαρκέσωμεν εἰς τὰ ἔξοδα τῆς κηδείας καὶ διὰ νὰ τῷ ἐγείρωμεν μνημεῖον εἰς τὸ κοιμητήριον. Συνέλεξα μέγα ποσόν. Τώρα ἀναπαύεται εἰς μεγαλοπρεπῆ σχεδὸν κατοικίαν, ἧς τὸ γήπεδον παρεχώρησεν ἡ πόλις. Νομίζει τις ὅτι εἶνε τάφος πλουσίου! Δυστυχὴς Φαβρώλ! Δὲν προέβλεπε τοιοῦτον λαμπρὸν μέλλον!

Προχθὲς ἦτο ἡ ἑορτὴ τῶν Νεκρῶν. Ἀφ' οὗ ἐπεσκέφθην τοὺς ἰδικούς μου, ἐσυλλογίσθην τὸν ἐγκαταλελειμμένον καὶ μετέβην εἰς τὸν τάφον του. Ἠθέλησα ὅπως τὴν ἡμέραν ἐκείνην λάβῃ καὶ ἐκεῖνος μέρος εἰς τὰς ἀναμνήσεις μου. Δύο νέοι διήρχοντο κατ' ἐκείνην τὴν στιγμὴν τὴν ἐγγὺς δενδροστοιχίαν. Ἰδόντες με ὄρθιον, μὲ ἀσκεπῆ τὴν κεφαλὴν καὶ βεβυθισμένον εἰς τὰς θλιβερὰς σκέψεις μου, ἐστάθησαν ἐπ' ὀλίγον·

«— Ποίου εἶν' ὁ τάφος ἐκεῖνος; εἶπεν ὁ εἷς, ξένος ἀναμφιβόλως εἰς τὴν πόλιν.

«— Εἶν' ὁ τάφος τοῦ μουσικοῦ Φαβρώλ, ἀποθανόντος πρὸ δύο μηνῶν ὑπὸ ἀποπληξίας.»

Γ. Α. Βαλλβανης

Τὸ ἡρωϊκὸν παράδειγμα τῶν παρελθόντων χρόνων εἶνε ἡ κυρία πηγὴ τοῦ θάρρους ἑκάστης γενεᾶς. Οἱ ἄνθρωποι βαδίζουσιν ἡρέμα πρὸς τὰς κινδυνωδεστέρας τῶν ἐπιχειρήσεων, ἑλκόμενοι πρὸς τὰ πρόσω ὑπὸ τῆς σκιᾶς τῶν γενναίων, οἵτινες δὲν ὑπάρχουσιν ἐν τῇ ζωῇ.

Μέγεθος καὶ ἡλικία

ΤΩΝ ΓΗΡΑΙΟΤΕΡΩΝ ΔΕΝΔΡΩΝ

(Συνέχ. καὶ τέλος· Ἴδε προηγ. φύλλον).

Εἰς τὰς Καρυὰς τῆς Ἀρκαδίας ὀκτακόσια ἔτη μετὰ τὸν τρωϊκὸν πόλεμον ἐδείκνυον γηραιὰν πλάτανον καλουμένην Μενέλαον· διότι πατροπαραδότως διεσώζετο ἡ ἰδέα ὅτι τὸ δένδρον ἐκεῖνο ἐφυτεύθη ἐκεῖ παρὰ τοῦ ἰδίου Μενελάου, προτοῦ νὰ ἀναχωρήσῃ διὰ τὴν πολιορκίαν τῆς Τροίας· ἐπίσης ἀπέδιδον εἰς τὸν Ἀγαμέμνονα, πολλοὺς αἰῶνας μετὰ τὸν θάνατον αὐτοῦ, μεγάλην τινὰ πλάτανον ἐν Δελφοῖς εὑρισκομένην, ἣν ἐφρόνουν κατὰ παράδοσιν, ὅτι ἐφύτευσεν ὁ ἄναξ οὗτος τῶν Ἀχαιῶν ἰδίαις χερσίν. Τὰ τελευταῖα ταῦτα εἶνε βεβαίως μῦθοι· ἀλλ' ὅ,τι καθιστᾷ πιθανὰς τὰς τοιαύτας φύσεως διηγήσεις εἶνε, ὅτι καὶ σήμερον ἀκόμη ἐν τῇ Ἀνατολῇ καὶ ἐν τῇ Ἑλλάδι ὑπάρχουσι πλάτανοι περιώνυμοι διά τε τὸ γῆρας, τὴν ὑγείαν καὶ τὸ ἔκτακτον μέγεθος αὐτῶν. Πασίγνωστος εἶνε ἡ ἐν τῇ κοιλάδι τοῦ Βουγιουκδερὲ τῆς Κωνσταντινουπόλεως γηραιὰ πλάτανος, ἥτις ὑψοῦται ὑπὲρ τὰ τριακοντα μέτρα καὶ ἔχει περιφέρειαν κορμοῦ πεντήκοντα ποδῶν, καλύπτει δὲ ἡ σκιά της ἑκατὸν ἑξήκοντα μέτρων ἐπιφάνειαν ἐδάφους.

Ἐν Ἑλλάδι τρεῖς ὑπάρχουσιν ἀξιομνημόνευτοι πλάτανοι, ἐξ ὧν ἡ μὲν μία δυστυχῶς ἐξηράνθη, ἡ δευτέρα ζῇ εἰσέτι, ἀλλ' εἰς κακὴν κατάστασιν, ἡ δὲ τρίτη ἀκμάζει. Καὶ αἱ τρεῖς αὗται εἶνε πασίγνωστοι ἐν Πελοποννήσῳ.

Καὶ ἡ μὲν ζῶσα καλεῖται πλάτανος τῆς Κλαπατζούνας· κεῖται πλησίον τοῦ Αἰγίου, ἐντὸς κοιλάδος βαθείας καὶ ὑγρᾶς, σχηματιζομένης ὑπὸ τὰς τελευταίας διακλαδώσεις τῆς σειρᾶς τῶν Ἀροανίων ὀρέων. Εἶνε δὲ δένδρον μέγιστον, θάλλον καὶ ὑγιέστατον, ἔχον παμμεγέθη κορμόν, οὗτινος ἡ εὐρεῖα κοιλότης μετεποιήθη εἰς ἀρκοῦντως εὐρὺν εὐκτήριον οἶκον. Καὶ τὸ δένδρον καὶ ἡ κοιλὰς ἐν ᾗ κεῖται καὶ τὰ πέριξ ὄρη εἶνε ῥωμαντικώτατα· καὶ ἂν χεὶρ κακοῦργου ἢ καταιγὶς δὲν καταστρέψῃ τὸ δένδρον τοῦτο, οὐδεὶς θέλει θέσει χεῖρα βέβηλον ἐπ' αὐτοῦ, καὶ θέλει ζήσει ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας, διότι ὁ ἐν τῷ στελέχει του ναΐσκος ἐπιβάλλει σέβας εἰς παντὸς βανδάλου ὑλοτόμου τὸν πέλεκυν.

Ἡ δὲ πάσχουσα πλάτανος εὑρίσκεται ἐν Αἰγίῳ, παρὰ τὴν παραλίαν ὅπου κεῖται αἱ ἀποθῆκαι καὶ αἱ πηγαὶ τοῦ ὕδατος. Ἤκμαζε δὲ αὕτη ἀκόμη κατὰ τὸ 1843 καὶ ἐξέτεινε τοὺς γιγαντιαίους αὐτῆς βραχίονας ὑπὲρ τὴν θάλασσαν. Ἡ πλάτανος αὕτη ἔχει κορμὸν παχύτατον, οὗτινος ἡ διάμετρος εἶνε μεγαλειτέρα τῶν τριῶν μέτρων. Ἔχει δὲ περίμετρον ἀνάλογον, καὶ ἔσωθεν κοίλωμα εὐρύ, ὅπερ εἶνε ἀνοικτὸν μόνον ἐκ τῶν ἄνω, μεταξὺ τῆς πρώτης διακλαδώσεως τοῦ κορμοῦ της. Διηγοῦνται ὅτι ὁ στρατηγὸς Ἀνδρέας Λόντος ἐφυλάκιζε κατὰ τὴν ἐπανάστασιν ἐντὸς τοῦ κοιλώματος τῆς πλατάνου ταύτης τοὺς ἀτακτοῦντας ἢ ἀπειθοῦντας στρατιώτας του. Τὸ γηραιὸν τοῦτο δένδρον δυστυχῶς σήμερον πάσχει, καὶ πάσχει ἐπικινδύνως. Ἡ ἡλικία τῆς πλατάνου ταύτης ὑπολογίζεται κατὰ προσέγγισιν μέχρις ἑξακοσίων ἐτῶν.

Ἡ δὲ πλάτανος τῆς Ναυπλίας ἔκειτο ἐν τῷ μέσῳ τῆς πλατείας τῆς πόλεως ταύτης κατὰ μέτωπον τοῦ μεγάλου Ἐνετικοῦ στρατῶνος, καὶ ὡράϊζε τὸ μέρος ἐκεῖνο ἐπὶ τῆς Ἐπαναστάσεως. Εἶχε περὶξ τοῦ κορμοῦ αὐτῆς κυκλικὴν κρηπῖδα, καὶ ἐχρησίμευεν ὡς τόπος συνεντεύξεως καὶ ἀναπαύσεως πολιτικῶν τε καὶ στρατιωτικῶν. Ὑπ' αὐτὴν πολλάκις ἐσκέφθησαν καὶ κυβερνῶντες καὶ κυβερνώμενοι, ὑπ' αὐτὴν ὁ Κυβερνήτης τῆς Ἑλλάδος κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ Πάσχα ἔδιδε τῆς ἀγάπης τὸ φίλημα εἰς προὔχοντας καὶ λαόν, καὶ παρὰ τῷ γηραιῷ κορμῷ ταύτης ἱστάμενος ὁ ἀπότομος, ἀλλ' ἡδυεπὴς καὶ φιλόπατρις διδάσκαλος Γεννάδιος ἐξεφώνησε τὸν περὶ συνεισφορᾶς Λόγον του, μετὰ τὸ τέλος τοῦ ὁποίου πάντες πτωχοί τε καὶ πλούσιοι ἐκένωσαν τὰ βαλάντια αὐτῶν. Ἡ πλάτανος αὕτη ἐσώζετο μέχρι τοῦ 1860, εἶτα ἐξηράνθη.

Πολλὰ δένδρα ἐκ τῆς τάξεως τῶν *διαφορομίρφων* λαμβάνουσι μεγάλας διαστάσεις καὶ ζῶσιν ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας. Πρὸς βορρᾶν τῆς νήσου Μαδέρας ὑπάρχει δένδρον ἀναγόμενον εἰς τὴν τάξιν ταύτην, οὗτινος ὁ κορμὸς ἔχει περίμετρον μὲν 12—13 μέτρων καὶ 27—37 ὕψος. Τοιαύτη ἦτο ἡ κατάστασις τοῦ δένδρου τούτου κατὰ τὸ 1419 ἔτος, ὅτε κατεκτήθη ὑπὸ τῶν Εὐρωπαίων· τί ἄρά γε θὰ εἶνε σήμερον;

Οἱ κέδροι τοῦ Λιβανίου, περὶ ὧν λαλεῖ ὁ προφητάναξ καὶ συμφάσκουσιν οἱ ἀναβάντες τὸν Λίβανον περιηγηταί, ἀποκτῶσιν ἀνάπτυξιν πελώριον καὶ διακρίνονται μεταξὺ τῶν ῥωμαλέων κωνοφόρων δένδρων. Ἐν τῷ *λαβυρίνθῳ* τοῦ βοτανικοῦ κήπου τῶν Παρισίων ὑπάρχει κέδρος, ὅστις θὰ ἦτο ὁ βασιλεὺς τῶν δένδρων· ἐν ἐκείνῳ τῷ ἀξιοθαυμάστῳ καὶ πλουσιωτάτῳ κήπῳ, ἐὰν κεραυνὸς δὲν ἀπέκοπτε τὴν κορυφήν του, δι' ἧς καὶ μόνον, ὡς εἶνε γνωστόν, τὰ κωνοφόρα ἀποκτῶσι συνήθως τὸ μεγαλοπρεπὲς αὐτῶν ἀνάστημα.

Τὸ δὲ γένος τῶν ἐλατῶν εἴς τε τὰ ὄρη τῆς Ἑσπερίας Εὐρώπης καὶ τῆς Ἀνατολῆς παρέχει παραδείγματα ἐκτάκτου ἀναπτύξεως· ἀλλὰ τὰς ἐλάτας ὑπερβαίνουσιν αἱ κυπάρισσοι, ἐξ ὧν ἔχομεν θαυμαστὸν ὑπόδειγμα ἐν Ἑλλάδι τὴν κολοσσιαίαν κυπάρισσον τῆς Σπάρτης, τῆς ὁποίας πρό τινων ἐτῶν ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας ἐκαίετο ὁ πελώριος κορμός, ἀλλ' ἥτις ἐν τούτοις ἠδυνήθη νὰ ἀνθέξῃ εἰς τὸ καταστρεπτικὸν στοιχεῖον καὶ νὰ ἀναλάβῃ κατόπιν.

Ἀλλ' ὅ,τι κατέπληξε πρό τινων χρόνων τὸν ἐπιστημονικὸν κόσμον εἶνε ἡ *γιγάντειος Οὐελλιγκτωνία*, δένδρον ἀνακαλυφθὲν ὑπὸ τοῦ Ἄγγλου περιηγητοῦ καὶ φυσιοδίφου Λόβ ἐπὶ τῶν ὀρέων τῆς Siera Nevada εἰς ὕψος 5,000 ποδῶν περίπου ἄνω τῆς ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης. Τὰ κολοσσιαῖα ταύτης δένδρα ζῶσι καθ' ὁμάδας ἀνὰ δύω, τρία ἢ καὶ πλείονα ἐν γῇ γονίμῳ, ποτιζομένῃ ὑπὸ ῥυακίων. Τὸ μέγεθος αὐτῶν εἶνε τεραστίον, διότι ἔχουσι κορμὸν βαίνοντα εἰς ὕψος διακοσίων τεσσαράκοντα μέχρι τετρακοσίων πεντήκοντα ποδῶν! Ἡ διάμετρος τοῦ κορμοῦ τούτου εἶνε τεσσάρων μέχρι δέκα μέτρων καὶ ἡ ἡλικία αὐτῶν 3,000 μέχρι 4,000 ἐτῶν. Ἐν τῶν δένδρων τούτων, μετακομισθὲν εἰς τὸ παλάτιον τοῦ Συνδενχὰμ διεγείρει τὴν ἔκπληξιν καὶ τὸν θαυμασμὸν τῶν ἐπισκεπτομένων τὰς ἐν τῷ παλατίῳ τούτῳ ὑπαρχούσας συλλογάς. Ἀποσπασθεὶς ἐκ τοῦ κατωτέρου μέρους τοῦ κορμοῦ του ὁ φλοιός, εὑρέθη ἔχων πάχος 12 μέχρι 50 δακτύλων, ἐσχημάτισεν αἴθουσαν εὐρυτάτην, ἥτις ἐστρώθη διὰ ταπήτων, ἐκοσμήθη δι' ἐπίπλων, διὰ κλειδοκυμβάλου καὶ διὰ τεσσαράκοντα καθισμάτων, ἐντὸς δ' αὐτῆς εἰσῆλθον ἀνέτως ἡμέραν τινὰ ἑκατὸν καὶ τεσσαράκοντα παιδία διαφόρου ἡλικίας. Αἱ διακλαδώσεις τοῦ δένδρου τούτου εἶνε ὁριζόντειοι, οἱ δὲ καρποί του (κῶνοι), δυσανάλογοι πρὸς τὸ τεράστιον αὐτοῦ μέγεθος, ὁμοιάζουσι μεγάλως πρὸς τοὺς κώνους τῆς πεύκης, καὶ ἔχουσι μῆκος δύο καὶ ἡμίσεος δακτύλων μόνον. Οἱ ἀνακαλύψαντες τὸν ἐλέφαντα τοῦτον τοῦ φυτικοῦ βασιλείου Ἄγγλοι ὠνόμασαν αὐτὸν *Οὐελλιγκτωνίαν* εἰς τιμὴν τοῦ Οὐελλιγκτῶνος, οἱ δὲ Ἀμερικανοὶ ἐκ ζηλοτυπίας τὸ μετωνόμασαν *Οὐασιγκτωνίαν*.

Ἐφάμιλλον τοῦ προηγουμένου δένδρου εἶνε ἡ *Ἀδανσωνία ἡ δακτυλωτή*. Τὸ περίφημον τοῦτο δένδρον πατρίδα ἔχει τὰς ὑπὸ τὸν τροπικὸν χώρας τῆς Ἀφρικῆς, ὅπου καλεῖται Baobab, βραδύτερον δὲ εὑρέθη εἰς τὸ Σουδάν, τὸ Δαρφοὺρ καὶ τὴν Ἀβυσσινίαν· μετεφυτεύθη δὲ κατόπιν εἰς τὴν Ἀσίαν καὶ τὴν Ἀμερικήν, καὶ τάσσεται διὰ τὸν ὄγκον τοῦ κορμοῦ του μεταξὺ τῶν θαυμασίων τῆς φύσεως. Καὶ ὁ μὲν κορμός του μόλις ἔχει ὕψος ὑπερβαῖνον τὰ 4 ἢ 5 μέτρα, ἀλλὰ τὸ πάχος αὐτοῦ εἶνε τεράστιον. Ἀπὸ τοῦ ἄνω μέρους τοῦ κορμοῦ τούτου φύονται παχύταται διακλαδώσεις, μακραὶ περὶ τὰ 16—20 μέτρα, ὧν αἱ κορυφαὶ βαθμηδὸν κυρτούμεναι πρὸς τὴν περιφέρειαν κάμπτονται καὶ φθάνουσι πρὸς τὴν γῆν δίδουσαι εἰς τὴν κόμην του σχῆμα μεγάλου ἡμισφαιρίου, οὗτινος ἡ περίμετρος ὑπερβαίνει τὰ ἑκατὸν μέτρα. Ὁ Ἀδανσὼν συμπεραίνει ὅτι τοῦ γηραιοῦ Baobab ἡ ἡλικία φθάνει τὰς 6,000 ἐτῶν!

Τὰ φύλλα τῆς Ἀδανσονίας εἶνε δακτυλωτά, ἔχουσι δέ, ὡς καὶ ὁ φλοιὸς τοῦ δένδρου, μαλακτικὴν ἐνέργειαν. Οἱ μαῦροι κάτοικοι τοῦ τόπου κάμνουσι καθημερινὴν χρῆσιν τῶν ξηρῶν φύλλων τῆς Ἀδανσονίας ἀναμιγνύοντες αὐτὰ μετὰ τῶν φαγητῶν των, διότι τὰ θεωροῦσι δροσιστικὰ εἰς τὸ θερμότατον ἐκεῖνο κλῖμα. Καὶ τῶν κορμῶν δὲ τοῦ δένδρου τούτου ποιοῦσιν ἰδίαν τινὰ καὶ παράδοξον χρῆσιν, καταθέτοντες ἐντὸς τῶν κοιλοτήτων τοῦ γιγαντιαίου στελέχους του τοὺς νεκροὺς τῶν βεβήλων, οὓς κρίνουσιν ἀναξίους ταφῆς. Τοιοῦτοι δὲ εἰς τὴν χώραν ἐκείνην θεωροῦνται οἱ μουσικοὶ καὶ οἱ ποιηταί· τοῦτο δὲ διότι πιστεύεται ὅτι ἐὰν ἔθαπτον ἐντὸς τῆς γῆς τὰ σώματα τῶν τοιούτων *ἀποτροπαίων μάγων*, ἤθελον ἐπισύρει τὴν κατάραν τοῦ οὐρανοῦ. Τοιαῦται εἶνε αἱ προλήψεις τοῦ λαοῦ ἐκείνου.

Μεταξὺ τῶν γιγάντων τοῦ φυτικοῦ βασιλείου πρέπει νὰ συγκαταλέξωμεν καὶ τὴν *Δράκαιναν* τοῦ *Ὀροτάβα*, τὴν ζῶσαν ἐπὶ τῆς νήσου Τενερίφας. Τὸ ἀξιοθαύμαστον τοῦτο δένδρον ἔχει ὕψος 72 ποδῶν, τὴν δὲ περιφέρειαν τοῦ κορμοῦ του μόλις δέκα ἄνδρες, ὁριζοντείως τείνοντες τὰς χεῖρας, ἀρκοῦσι νὰ τὴν ἐναγκαλισθῶσιν. Ἐκ τοῦ μεγέθους τούτου μετὰ πολλῆς πιθανότητος εἰκάζεται ὅτι τὸ δένδρον τοῦτο ἀνήκει εἰς τὴν προϊστορικὴν ἐποχήν. Ἰδοὺ τί περὶ αὐτοῦ ἀναφέρει εἰς τὰς εἰκόνας τῆς φύσεως ὁ Ἀλέξανδρος Οὐμβόλδος, ὅτε κατὰ τὸ 1799 ἔτος ἐπεσκέφθη τὴν Τενερίφαν. «Τὸ γιγαντιαῖον τοῦτο δένδρον εὑρίσκεται σήμερον ἐν τῷ κήπῳ τοῦ Φράγκη, ἐν τῷ πολιχνίῳ τοῦ Ὀροτάβα, τῷ ἄλλοτε καλουμένῳ Ταόρῳ, ὅπερ εἶνε μία τῶν θελκτικωτέρων τοποθεσιῶν τοῦ καλλιεργουμένου κόσμου. Ὅτε κατὰ τὸ 1799 ἀνερριχήθημεν ἐπὶ τῆς κοφυφῆς τῆς Τενερίφης, εὕρομεν ὅτι τὸ δένδρον τοῦτο εἶχε παρὰ τὴν βάσιν του τεσσαράκοντα πέντε ποδῶν περίμετρον, δέκα δὲ πόδας ἄνωθεν τῆς βάσεως εἶχε δώδεκα ποδῶν διάμετρον, ἢ τριάκοντα ἓξ ποδῶν περίμετρον». Καὶ τοιαύτας μὲν διαστάσεις εἶχε τότε ἡ Δράκαινα αὕτη· ἃς φαντασθῇ ὁ ἀναγνώστης ποίαν ἔλαβε γιγαντώδη αὔξησιν μετὰ παρέλευσιν ὀγδοήκοντα πέντε ἐτῶν. Ὁ Οὐμβόλδος προσθέτει καὶ τὰ ἑπόμενα·

«Ἐσέβοντο τὴν Δράκαιναν ταύτην οἱ κάτοικοι τῆς νήσου ἐκείνης, ὅπως οἱ Ἕλληνες κάτοικοι τῆς ἀρχαίας Ἐφέσου τὴν ἱερὰν πτελέαν. Ἡ Δράκαινα αὕτη κατὰ τὸ 1402, ἤτοι πρὸ 4 αἰώνων, εἶχε τὴν αὐτὴν σχεδὸν κοιλότητα ἐν τῷ κορμῷ της καὶ τὴν αὐτὴν σχεδὸν διάμετρον, πλουσίως δὲ ἀνθεῖ καὶ καρποφορεῖ μέχρι τοῦδε.» Ὁ μέγας φυσιοδίφης προσθέτει καὶ ταῦτα· «Εἶνε ἐπὶ τέλους ἄξιον παρατηρήσεως ὅτι τὸ εἶδος τοῦτο τῆς Δρακαίνης, καταγόμενον ἐκ τῶν Ἰνδιῶν, ἐκαλλιεργεῖτο εἰς τὰς Καναρίους νήσους,

εἰς τὴν Μαδέραν καὶ εἰς τὸ Πόρτο Σάντο πρὸ ἀμνημονεύτων χρόνων. Τοῦτο μαρτυρεῖ ὅτι οἱ κάτοικοι τῶν νήσων τούτων δὲν ἦσαν μεμονωμένοι, ἀλλ' εἶχον σχέσεις μετὰ τῶν ἄλλων λαῶν τῆς Ἀσίας καὶ Ἀφρικῆς ».

Τοιαῦτα εἶνε τὰ γνωστότατα καὶ μακροβιώτατα γιγαντιαῖα δένδρα. Τί λοιπὸν εἶνε ὁ βίος τῶν γηραιοτέρων ἀνθρώπων ἀπέναντι ἑνὸς τούτων ; . . .

Θ'

ΕΠΙΣΚΕΨΙΣ ΕΙΣ ΦΡΕΝΟΚΟΜΕΙΟΝ

(ΕΚ ΤΟΥ ΓΕΡΜΑΝΙΚΟΥ)

Τὰ φρενοκομεῖα τὰ ἐν ἀρχῇ τῆς παρούσης ἑκατονταετηρίδος ἱδρυθέντα ἦσαν τόσῳ ἄθλια καὶ ἐλεεινά, ὥστε ἠδύνατό τις ἐπὶ τῆς αὐλείου θύρας τοιούτου ἀσύλου νὰ ἐπιγράψῃ τὴν δάντειον ἐπιγραφήν

«*Οἱ εἰσερχόμενοι ἀποθέσατε πᾶσαν ἐλπίδα*».

Μέχρι τοῦ ἔτους 1855 ἐσώζετο ἔτι ἐν Βιέννῃ ὁ παλαιὸς «Πύργος τῶν τρελλῶν» καλούμενος, ὅστις τότε διωρθώθη ὀλίγον καὶ ἐκαλλωπίσθη, ὅπως καταστήσῃ ὅσῳ δυνατὸν εὐαρεστοτέραν τὴν αὐτόθι διατριβὴν τῶν φρενοβλαβῶν. Καὶ τὸ ὄνομα δὲ αὐτὸ «Πύργος τῶν τρελλῶν» ἦτο ἀπαίσιον, ὅπως καὶ τὸ ὀγκῶδες οἰκοδόμημα, τὸ ὁμοιον πρὸς δεσμωτήριον μὲ τοὺς σκοτεινοὺς αὐτοῦ θαλάμους.

Σήμερον οὐδαμοῦ πλέον εὑρίσκονται τοιαῦτα φρούρια διὰ τοὺς δυστυχεῖς φρενοπλήκτους, ἔχοντα ὑψηλὰ κυκλικὰ τείχη, ἐπάλξεις καὶ θυρίδας σκοπευτικάς, ἀλλ' ἐν μέσῳ τερπνῶν κήπων, λειμώνων καὶ πυκνῶν δενδροστοιχιῶν βλέπει τις διὰ τῶν λοχμῶν καὶ τῶν δένδρων ὑψούμενον καθαρὸν καὶ εὐπρεπὲς οἰκοδόμημα, ἔχον παράθυρα ὑψηλά, δι' ὧν εἰσέρχεται ἔνδον ἄφθονον φῶς.

Τὰ φρενοκομεῖα τῆς σήμερον εἶνε νοσοκομεῖα πρώτης τάξεως, ὡραῖα, εὐρύχωρα καὶ πρακτικά, ὅπως ἀπαιτεῖ τὸ πνεῦμα τοῦ αἰῶνος, ἐν ᾧ ζῶμεν, καὶ ὅσον ἐπιτρέπουσι τὰ οἰκονομικὰ τῆς χώρας, ἐν ᾧ τοιαῦτα ἀγαθοεργὰ καταστήματα ὑπάρχουσι.

Πλέγμα κήπων καὶ αὐλῶν, κεχωρισμένων ἀπ' ἀλλήλων, περιβάλλει τὸ ὅλον οἰκοδόμημα, μεθ' οὗ συνδέονται. Ἀπανταχοῦ εἶνε διακεχυμένη εὔθυμος σφύζουσα ζωή. Ἐδῶ μὲν βλέπει τις ἀνθρώπους ἀσχολουμένους εἰς τὴν λαχανοκομίαν, ἐκεῖ εἰς τὴν ἀνθοκομίαν, περαιτέρω ἄλλους σχίζοντας ξύλα ἢ πριονίζοντας. Ἀπό τινος αἰθούσης ἀκούονται μελῳδικοὶ ἦχοι ὀργανικῆς μουσικῆς, ἐκ φυλλώματος σκιάδος τερπνῆς ἠχοῦσιν ἦχοι κιθάρας ἀπὸ διπλοῦ δέ τινος παραθύρου ἐξέρχονται κρότοι σφαιρῶν τοῦ σφαιριστηρίου. Τῇδε κἀκεῖσε περιφέρονται κύριοι, εἰς οὓς φαίνεται ἀρέσκουσι τὰ μάλιστα τὰ σιγάρα τῆς Χαβάνας; διότι πυκνὸς λευκοκύανος καπνὸς ἐξέρχεται τοῦ στόματός των.

Ἐὰν εἰσέλθῃ ἀδαής τις εἰς τοιοῦτον κατάστημα, δὲν εἶνε εἰς θέσιν νὰ διακρίνῃ τὸν ἰατρὸν ἀπὸ τοῦ ἀσθενοῦς, τὸν νοσοκόμον ἀπὸ τοῦ νοσηλευομένου, πολλάκις δὲ συνέβη ξένοι, ἐπισκεφθέντες τοιαῦτα ἱδρύματα, νὰ συνομιλῶσιν ἐπὶ ὥρας ὅλας μετ' ἀνιάτων ὅλως ἀσθενῶν, χωρὶς οὔτε νὰ ὑποθέσωσι κἂν ὅτι ἔχουσι πρὸ αὐτῶν πάσχοντας τὰς φρένας. Ὁ ξένος γίνεται φιλοφρονέστατα δεκτὸς ὑπὸ τῆς ἐν εἰρήνῃ καὶ εὐθυμίᾳ ζώσης ἐκείνης κοινωνίας. Οὐδεὶς δύναται νὰ πιστεύσῃ ὅτι ὄπισθεν τῆς διηνεκῶς κεκλεισμένης ἐκείνης αὐλείου θύρας ἐγκλείονται φρικταὶ μυθιστορίαι, ἢ ἔκτακτόν τι καὶ ἀσύνηθες. Τὰ πάντα ἐνταῦθα ὁμοιάζουσι πρὸς τὰ μεγάλα ἐκεῖνα παιδευτήρια, τὰ ἀφιερωμένα εἰς τὰς τέχνας, τὴν ἐπιστήμην, ἢ εἰς ἄλλους σκοπούς. Μόνον ἡ τάξις εἶνε κατά τι διάφορος.

Οἱ τεταραγμένοι τὰς φρένας, περὶ ὧν τοσοῦτον καταβάλλεται, ὡς εἴδομεν, διαφέρον, δὲν πάσχουσι κυρίως ἢ μόνον τὸν ἐγκέφαλον. Ἑπομένως καὶ τὸ φρενοκομεῖον δὲν εἶνε παρὰ νοσοκομεῖον τῶν ἀσθενῶν τούτων, ἄσυλον τῶν φρενοβλαβῶν κατὰ τὴν σημασίαν τῶν νεωτέρων χρόνων.

Ἡ φρενοβλάβεια δὲν εἶνε ἐλάττωμα, δὲν εἶνε ἁμάρτημα, οὔτε αἶσχος, εἶνε νόσος ὅπως καὶ αἱ λοιπαί, ἐκλέγουσα τὰ θύματά της μεταξὺ δικαίων καὶ ἀδίκων. Πολλάκις ἐπέρχεται καὶ ἄνευ ἀφορμῆς, δύναται μάλιστα νὰ ἔχῃ καὶ λίαν ἀξιέπαινον τὴν ἀρχήν της, ὅταν π. χ. εἶνε συνέπεια ἐκτάκτων καὶ ὑπερανθρώπων πνευματικῶν καὶ σωματικῶν κόπων. Εἶνε δὲ τόσῳ ἀξία μομφῆς νόσος τις τῆς ψυχῆς, ὅσῳ καὶ νόσος τις τῶν πνευμόνων.

Ὁ θέλων νὰ ἐπισκεφθῇ τοιοῦτον κατάστημα ὅπως γνωρίσῃ τὰ ἐν αὐτῷ τελούμενα, εἰσέρχεται συνήθως ὀλίγον πεφοβισμένος. Διὰ τοῦ φλοιοῦ τῆς θύρας, ἐλπίζει δὲ νὰ ἴδῃ ἐν αὐτῷ ἄγνωστόν τι καὶ μυστηριῶδες. Μετὰ μίαν ὅμως ἢ δύο ὥρας καταλείπει τὸ κατάστημα λίαν ἠπατημένος.

«Δὲν εἶδον τίποτε», ἀποκρίνεται εἰς τοὺς ἔξωθεν ἐρωτῶντας περιέργους, «τίποτε, ἢ εὐαρίθμους αἰθούσας, αἰθούσαν μουσικῆς, ἐκκλησίαν, ἐργαστήρια, θέατρον καὶ αἴθουσαν χοροῦ, κενά, ὡραῖα δωμάτια, ὅμοια πρὸς τὰ καλοῦ ξενοδοχείου πλὴν τούτου μὲ ἀπήντησαν κύριοί τινες ἡσυχοι μόνοι ἢ κατὰ ζεύγη, καθ' ὁμίλους βαδίζοντες καὶ ἡσύχως φλυαροῦντες εἰς αἴθουσάν τινα ἦσαν ξυλουργοί, εἰς ἄλλην βιβλιοδέται ἀπησχολημένοι εἰς τὸ ἔργον των, ζωγράφος δέ τις ἐχρωμάτιζε διὰ κοσμημάτων τὸν διάδρομον. Εἰς τὸ μεγαλοπρεπὲς καὶ εὐρύχωρον μαγειρεῖον εἶδον μίαν περίπου δωδεκάδα μαγειρισσῶν, εἰς δὲ τὸν κῆπον περιεπάτουν κυρίαι, πλέκουσαι περικνημίδας ἢ ἀναγινώσκουσαι· εἶτα μοὶ ἐπέδειξαν τὸν ἀτμολέβητα τοῦ πλυντηρίου καὶ τὰ λουτρά, τέλος δέ, ἀφοῦ εἶδον ἰατροὺς καὶ νοσοκόμους, καὶ ἄλλους ὑπαλλήλους τοῦ καταστήματος παίζοντας τὴν σφαῖραν, καὶ ἄλλους γυμναζομένους ἐπὶ τοῦ μονοζύγου, μοὶ εἶπέ τις ὅτι δὲν ἔχω ἄλλο νὰ ἴδω, καὶ μὲ συνώδευσε φιλοφρονέστατα μέχρι τῆς θύρας. Εἰς τὴν ἐρώτησίν μου, ἐξακολουθεῖ ὁ ἐπισκεφθεὶς τὸ φρενοκομεῖον μὴ ἰατρός, «ἐὰν ἐπιτρέπηται νὰ ἴδω τοὺς φρενοβλαβεῖς;» « Εἴδετε μέχρι τοῦδε ἑκατοντάδα τοιούτων» μοὶ ἀπήντησεν ὁ ἀρχιφύλαξ, «ἐν τῷ κήπῳ, τῷ σφαιριστηρίῳ, τῷ μαγειρείῳ, τῷ γυμναστηρίῳ. Ἐὰν θέλετε νὰ ἴδητε περισσοτέρους πρέπει νὰ μεταβῆτε εἰς Φ . . . , ἔνθα σήμερον τελεῖται ἐκκλησιαστικὴ πανήγυρις, καὶ μεγάλη ζυθοποσία· ἐκεῖ ἀπῆλθε καὶ ὁ ἡμέτερος βοηθὸς διὰ τοῦ σιδηροδρόμου μὲ 30 ἀσθενεῖς κυρίως πρὸς ἀναψυχήν· ἢ πρέπει νὰ μεταβῆτε εἰς τὸ καφενεῖον τοῦ Χρυσοῦ Στέμματος· ἐκεῖ κάθηνται δώδεκα ἀσθενεῖς παίζοντες σκάκιον, δόμινον. Δοῦλος ταπεινοτατος» μοὶ εἶπε τέλος ὁ φύλαξ καὶ μοὶ ἔκλεισε τὴν θύραν.»

Ὅ,τι συνέβη δὲ εἰς τὸν ἐπισκέπτην τοῦτον συμβαίνει εἰς πάντας. Ἅπαντες ἔρχονται καὶ ἀπέρχονται χωρὶς νὰ ἴδωσιν ὅτι πρὶν ὑπελάμβανον ἀξιοθέατον.

Ἠρωτήθην πολλάκις, «ἀλλὰ ποῦ εἶνε τέλος παντων ἐδῶ, οἱ μανιακοί, οἱ ὠρυόμενοι, οἱ κραυγάζοντες;» Οὗτοι εἶνε αὐστηρῶς ἀποκεκρυμμένοι τῆς περιεργείας τῶν ἐπισκεπτῶν. Εἰς τοῦτο δὲ κυρίως κεῖνται τὰ προτερήματα τοῦ καλοῦ θεραπευτικοῦ καταστήματος, ὅτι ἀσθενεῖς, οἵτινες καθεκάστην ἐχειρονόμουν οἴκοι μανιωδῶς, ἐφέροντο μαινόμενοι, φρενητιῶντες καὶ ἐπισύροντες τὸν οἶκτον, ἐν τοῖς καταστήμασι δεικνύονται μετά τινας ὥρας ἤρεμοι, σώφρονες, καὶ εὔθυμοι. Ἐνταῦθα καὶ μόνον εὑρίσκει ὁ τὰς φρένας δεινῶς πάσχων ὅ,τι δὲν δύναται νὰ εὕρῃ ποτὲ παρὰ τοῖς ἐνδιαφερομένοις οἰκείοις καὶ φίλοις, δῆλα δὴ πᾶν ὅ,τι ἀπαιτεῖ ἡ νοσηρὰ αὐτοῦ κατάστασις, ἰατρούς, γνωρίζοντας νὰ περιποιῶνται τοιούτους ἀσθενεῖς, νοσοκόμους ἐξησκημένους, ἐπιμελεῖς καὶ προσεκτικοὺς δι' ὅλης τῆς ἡμέρας καὶ τῆς νυκτός, ἐν γένει δὲ πάντας γνωρίζοντας νὰ προσαρμοσθῶσιν ἐλλογως καὶ συμφώνως πρὸς τὴν ἀσθενῆ αὐτοῦ κατάστασιν. Ἐνταῦθα ὡσαύτως εὑρίσκει ὁ ἀσθενὴς ἄσυλον, ἔνθα προφυλάσσει τὰς παράφρονας αὐτοῦ πράξεις ἀπὸ τῶν διαπεραστικῶν βλεμμάτων, ἔνθα ἀθορύβως ἐπιβλέπεται καὶ δὲν γίνεται χρῆσις διεγέρσεως τῶν δυνάμεων διὰ πολυασχόλου ἐργασίας, ἔνθα ὅμως ἀπολαμβάνει πολλῷ μείζονος ἐλευθερίας ἢ ἐν τῷ οἴκῳ, ὑφ' ὅλας τὰς ἄλλας περιστάσεις. Ἐνταῦθα ἀφίνεται ὁ μελαγχολικὸς ἐλεύθερος νὰ κλαύσῃ, ὁ μανιακὸς νὰ ἐκτελέσῃ τὰς μανιώδεις αὐτοῦ χειρονομίας, μόνον δ' ἐδῶ, κεκρυμμένος ἀπὸ τῶν ὀμμάτων τῶν ὑγιῶν ἀνθρώπων δύναται ὁ ταλαίπωρος κατὰ βούλησιν νὰ ψάλῃ, νὰ θορυβήσῃ νὰ ἀλαλάξῃ, καὶ ἐκραγῇ εἰς ὠρυγὰς κατὰ τὴν διάθεσιν τῆς καρδίας του. Συνήθως ὅμως τὸ πολυτάραχον τοῦ πάσχοντος καὶ αἱ μεγαλόφωνοι ἐκδηλώσεις τῶν ἀσθενῶν αὐτοῦ ὁρμῶν μετριάζονται οὐσιωδῶς ἅμα τῇ εἰσαγωγῇ αὐτοῦ εἰς τὸ θεραπευτήριον διὰ τοῦ παραδείγματος τῶν λοιπῶν ἀσθενῶν, καὶ διὰ τοῦ ἐπικρατοῦντος πνεύματος τῆς ἠρεμίας, τῆς γαλήνης καὶ τῆς τάξεως.

Οἱ μανιακοί, καὶ οἱ διηνεκῶς κλαίοντες, οἱ ὠρυόμενοι ἀποκρύπτονται πάντοτε ἀπὸ τῆς θέας παντὸς ἐπισκέπτου, καὶ αὐτῶν ἔτι τῶν συγγενῶν των. Ἀπομονοῦσιν αὐτοὺς ἐντὸς αἰθουσῶν, ὑπὸ τὴν ἐπιβλεψιν ἐμπείρου φύλακος, μέχρις οὗ παρέλθῃ ἡ θύελλα τῆς ἀνησυχίας. Οἱ ἀσθενεῖς, οὓς βλέπει ὁ θεατὴς εἶνε ἐξ ἐκείνων, οἵτινες οὐδέποτε ἢ σπανιώτατα δίδουσιν ἀφορμὴν νὰ αἰσθανθῇ τις ὅτι εὑρίσκεται ἐν δυσαρέστῳ συντροφίᾳ.

Πρὸ πεντήκοντα ἐτῶν ἐν Γερμανίᾳ καθησύχαζον τοὺς πάσχοντας ἐγκλείοντες αὐτοὺς ἐν δεσμωτηρίοις, ἔνθα ἐκρέμαντο ἁλύσεις στερεωμέναι ἐπὶ τῶν τοίχων, εἴτε δι' ἄλλων διαφόρων βασανιστηρίων μηχανημάτων, καὶ διὰ ναρκωτικῶν μέσων.

Ἐν ἔτει 1826 ἐν Γαλλίᾳ ὁ Φίλιππος Πινέλ, καὶ ἐν Ἀγγλίᾳ ὁ μέγας ἀνὴρ καὶ ἰατρὸς Βιλλίς, εἶτα δὲ ὁ Κουλλέν, ἤνοιξαν νέαν ὁδὸν πρὸς θεραπείαν τῶν φρενοβλαβῶν, βασιζομένην ἐπὶ τῆς φιλανθρωπίας.

Τὸ παράδειγμα τούτων ἠκολούθησαν εὐθὺς ἐν Γερμανίᾳ, ὅτε δὲ ἱδρύθη τὸ πρῶτον ἀληθές θεραπευτικὸν κατάστημα τῶν φρενοβλαβῶν ἐν Sonnenstein τῆς Σαξωνίας, ἐπηκολούθησαν αὐτὸ τὰ λοιπὰ φρενοκομεῖα ἐν Schleswig τῷ 1820, ἐν Siegburg τῷ 1825, ἐν Πράγᾳ καὶ Ἀϊδελβέργῃ τῷ 1826, ἐν Χάλλ ἐν Τυρόλῳ τῷ 1830, ἐν Winnerthal καὶ Zwiefalten, ἐν Βυρτεμβέργῃ τῷ 1834, ἐν Illenau, ἐν Baden 1842, ἐν Χάλλῃ 1844, ἐν Ἐρλάγγῃ 1846 κτλ.

Ὄχι μόνον δὲ σήμερον δὲν μεταχειρίζονται ποσῶς πρὸς θεραπείαν τῶν φρενοβλαβῶν μέσα ἀναμιμνήσκοντα τοὺς προτέρους χρόνους τῆς βαρβαρότητος, ἀλλὰ πρὸ 20 — 25 ἐτῶν ἐγκατέλιπον καὶ τὰ ἁπλούστατα μέσα τοῦ καταναγκασμοῦ, δηλ. τὸν καταναγκαστικὸν χιτῶνα καὶ τὴν ἕδραν, καὶ ἐξώρισαν πάντα τρόπον περιορισμοῦ εἰς τὴν θεραπείαν κατὰ τὴν ἀγγλικὴν μέθοδον. Εἰς μεμονωμένας περιστάσεις ὁπόταν ὁ ἀσθενὴς εἶνε πληγωμένος ἢ ἔχῃ ἐξανθήματα τοῦ δέρματος, μεταχειρίζονται τὸν χιτῶνα τοῦτον προσωρινῶς, ὅπως ἐμποδίσωσι τὰς τρώσεις καὶ τὸ ξύσιμον καὶ ἄλλας πράξεις τῶν ἀσθενῶν. Μεταξὺ 400 ἀσθενῶν ἐν τοῖς γερμανικοῖς φρενοκομείοις μόλις εὗρον δύο ἢ τρεῖς εἰς οὓς εἶχεν ἐφαρμοσθῇ ὁ καταναγκαστικὸς χιτών, καὶ τοῦτο δὲ ἐπὶ βραχύτατον χρόνον.

Ὁ ἀγνοῶν τὰ ἐν τοῖς φρενοκομείοις ἀπορεῖ βεβαίως πῶς οἱ ἐν τῇ αὐλῇ διὰ πριόνων καὶ πελέκεων συνεργαζόμενοι φρενοβλαβεῖς δὲν ἀλληλοκτονοῦνται. Ἀλλὰ σκεφθῶμεν ὅτι καὶ οἱ φρενοβλαβέστατοι ἐνταῦθα δὲν εἶνε τόσῳ φρενοβλαβεῖς ὅσῳ ἐκτός, ἔνθα μέγα μέρος τῆς ἀθλιότητός των, τῶν παραφόρων αὐτῶν παραστάσεων καὶ πράξεων χρεωστεῖται εἰς τὴν ἐκ μέρους τῶν ὑγιῶν ἀνόητον θεραπείαν καὶ εἰς τὴν ἀπρεπῆ συμπεριφορὰν τῶν περὶ αὐτούς.

Ὡς ἰατρὸς τοιούτου καταστήματος θέλω περιφέρει τὸν διαφερόμενον ἀναγνώστην (καὶ τίς ἄνθρωπος δὲν διαφέρεται περὶ τῶν δυστυχῶν τούτων πλασμάτων;), ἐν τῷ καταστήματι ἐπὶ βραχὺν χρόνον καὶ θέλω συνοδεύσει αὐτὸν ἀπανταχοῦ, εἶτα δὲ θέλω δείξει ἐν τῇ « Αἰθούσῃ τῆς συναναστροφῆς » καὶ ἐξαίρετά τινα δείγματα ἀσθενῶν ἐν ταῖς μεθ' ἡμῶν ὁμιλίαις.

Κάτω τοῦ οἰκοδομήματος εἰς τὰς ὑψιθόλους ἰσογείους κατοικίας τὸ πᾶν διατελεῖ ἐν ἡρεμίᾳ καὶ εὐφροσύνῃ. Εἶνε τὸ τμῆμα τῶν ἀπάτων ἀσθενῶν τῶν ἐχόντων προϊοῦσαν παράλυσιν, οἵτινες ἐν μέρει πάσχουσι τὴν παροδικὴν μανίαν τοῦ μεγαλείου, δοξομανίαν τούτων ἡ διάνοια σχεδὸν ἤδη κατηρειπώθη. Παρ' ἅπασι τούτοις ἡ σκηνὴ τελειοῦται ἐντὸς ἑνὸς ἢ δύο ἐτῶν, τοῦ θανάτου ἀπαλλάσσοντος αὐτοὺς ὅλων τῶν παραφρόνων ἰδεῶν καὶ ἀδυναμιῶν. Οἱ ἀσθενεῖς οὗτοι, πάσχοντες ἀρχικῶς τὴν « μονομανίαν τοῦ μεγαλείου », ὅπως ἐκάλεσαν τὸ πάθημα τοῦτο, δὲν δεικνύουσιν ἐν ἀρχῇ ἴχνος ψυχικῆς συγκεχυμένης παραφωνίας. Αἴφνης γίνονται εὔθυμοι, καλοὶ ἄνθρωποι. Ὁ Κόμης Χ. μὲ περιπτύσσεται καὶ μὲ διορίζει ἰατρόν του μὲ μισθὸν 100,000 λιρῶν στερλινῶν κατ' ἔτος, ἅμα γείνῃ ὑγιής. Μᾶς δωρεῖ 1000 ἀραβικοὺς ἵππους καὶ χρυσᾶς ἁμάξας. Ἕτερος κύριος ἐργοστασιάρχης μᾶς ἐρωτᾷ ἐὰν γνωρίζωμεν τὰς 1000 αὐτοῦ οἰκίας ἐν Βιέννῃ κτλ.

Οἱ παράλυτοι οὗτοι οἰκοῦσι τὸ ἰσόγειον πάτωμα, ὅπως εὐκόλως μεταβαίνωσιν εἰς τὸν κῆπον. Καίτοι δὲ τοπικῶς μόνον, καὶ διὰ τὸν μὴ γνωρίζοντα, ἀφανῶς παράλυτοι, δυσκόλως δύνανται ν' ἀναβῶσι τὰς κλίμακας.

Ὁποῖα εὐτραφῆ πρόσωπα, οἷαι στρογγύλαι μορφαί! Νομίζει τις ὅτι πάντες οὗτοι οἱ ἄνθρωποι διάγουσιν ἀξιοζήλευτον ἥρεμον βίον, καὶ καλοπερνῶσιν ἄριστα. Εἶνε πάντες κάτοικοι διαρκεῖς τοῦ καταστήματος, γελῶσιν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἀδιακόπως καὶ εἶνε εὐχαριστημένοι· συνήθως εἶνε εὐτραφεῖς καὶ ὑπερευτυχεῖς ἀπολαμβάνουσι τῆς ὑπάρξεως. Πᾶν ὅ,τι ἐσκέφθησαν ἐν τῇ παραφροσύνῃ των ἢ ἐπεθύμησαν οἱ ἀσθενεῖς οὗτοι τὸ ἀπολαμβάνουσιν ἤδη ἐν τῇ παραφόρῳ διανοίᾳ των. Δι' αὐτοὺς ἦλθον αἱ ἡμέραι τῆς εὐδαιμονίας. Ὁ ἔμπορος ἐπραγματοποίησε τὰς κολοσσιαίας αὐτοῦ παραγγελίας, ὁ εὐγενὴς ἔχει κτήματα, ἵππους καὶ πᾶν ὅ,τι ποτὲ ἐπεθύμησεν ἡ καρδία του ἐν ἀφθονίᾳ. Ὁ ἰατρὸς τῶν κάλων ἔκαμεν ἤδη τὰς μεγαλητέρας καὶ ἐπιστημονικωτέρας τῶν ἐφευρέσεων. Ὁ ποιητὴς τῶν ἀπόκρεω ἔγραψε τὰς μεγαλητέρας καὶ μεγαλοπρεπεστέρας ἐποποιΐας. Ὑπογελῶντες ἀναγγέλλουσιν ἡμῖν τὰς κτήσεις των, τὰ ἐμπορεύματά των, τὰς οἰκίας των, τὸ ἀργύριόν των, τοὺς τίτλους των, τὰ παράσημά των κ.τ.λ. μᾶς λυποῦνται δὲ μόνον διότι ὅλου αὐτοῦ τοῦ πλούτου δὲν ἔχομεν ἀκριβῆ ἰδέαν.

Τὸ μόνον σωματικὸν ἐλάττωμα, ὅπερ παρατηρεῖται εἰς τοὺς ἀνθρώπους τούτους, εἶνε τραυλισμός τις μικρὸς τῆς γλώσσης, βάδισμα μικρὸν ἀνεφγμένων τῶν ποδῶν, πρὸς τὰ ἔξω ἀπώθησις τοῦ ἑνὸς σκέλους, μικρόν τι παρηλλαγμένη φυσιογνωμία, κόραι τῶν ὀφθαλμῶν ἀνομοίως εὐρεῖαι, κτλ. τέλος δὲ πράγματα μικρὰ μὲν διὰ τοὺς πολλούς, ἐγείροντα ὅμως σπουδαίας φροντίδας εἰς τὸν ἰατρὸν καὶ παρέχοντα κακίστην πρόγνωσιν. Ἰσχνοί τινες ἀσθενεῖς δὲν εὑρίσκονται πρὸ καιροῦ ἐν τῷ καταστήματι, δυσκόλως δὲ θὰ γίνωσιν εὐτραφεῖς. Παρ' αὐτοῖς ἡ νόσος προβαίνει ταχεῖα μέχρι θανάτου. Πάντες ὅμως εἶνε εὐτυχεῖς, πάντες εὐχαριστημένοι. Οὐδαμοῦ ἀκούει τις παράπονον, οὐδαμοῦ θρῆνον, οὐδαμοῦ βλέπει ἀνησυχίαν. Ἅπαντες μεταβαίνουσιν ἀπὸ τῆς παρούσης ὑπάρξεως εἰς τὴν ἄλλην ἐν φαιδρᾷ ἡσύχῳ εὐαρεσκείᾳ, φερόμενοι ὑπὸ τῆς νοσηρῶς ἐγηγερμένης φαντασίας των. Ἐὰν δὲ καὶ ἐπέλθῃ ποτὲ ἐξέγερσίς τις τοῦ θυμοῦ αὐτῶν, διότι δὲν πιστεύει τις εἰς τὰ πλούτη των, πάραυτα ἐπέρχεται ταχεῖα καταπραΰνσις. Ὅπως δὲ ἅπαντες σχεδὸν οἱ φθισικοὶ πιστεύουσιν ἀκραδάντως καὶ ἐλπίζουσιν εἰς τὴν ἴασιν, ὅσῳ δὲ πλησιέστερον τοῦ θανάτου τόσῳ μεγαλείτερα καὶ τολμηρότερα σχέδια ἐκτυλίσσουσι, οὕτω καὶ πάντες οἱ τεταραγμένοι τὸν ἐγκέφαλον καὶ τὸ σῶμα παράλυτοι εἶνε οἱ αἰσιοδοξότεροι τῶν θνητῶν, τὰ πάντα βλέποντες ῥόδινα. Ἐὰν τοὺς ἐρωτήσετε, θὰ σᾶς εἴπωσιν ὅτι πάντες εἶνε ὑγιέστατοι, πλούσιοι, σοφοὶ καὶ εὐτυχεῖς. Ἐπειδὴ δὲ δύνανται κάπως καὶ νὰ ἐργάζωνται, ἐκτελοῦσιν ἐν ἀνάγκῃ καὶ μηχανικά τινα ἔργα, οἷον παίζουσι κλειδοκύμβαλα, τσίτερ, ἐργάζονται εἰς τὴν γραφικήν, κατὰ τὴν κρίσιν τῶν ἰδίων μάλιστα ὡραιότατα καὶ τεχνικώτατα.

Αἱ ἐπιστολαί των εἶνε συνήθως πτωχαὶ ἰδεῶν καὶ φλύαροι, τὰ σχέδια ἀνακριβῆ, καταναλίσκουσι δὲ τὸ πλεῖστον τοῦ χρόνου μὲ τὰς ἀγαπητάς αὐτῶν ἐνασχολήσεις.

Πῶς δύναται τις νὰ προσβληθῇ ὑπὸ τοιούτων ἐγκεφαλικῶν ἀσθενειῶν εἶνε εὐνοητότατον. Ὅπως ὁ ὡρολογοποιὸς εὐκόλως πάσχει ἀπὸ νοσήματα τῶν ὀφθαλμῶν, οὕτω καὶ ὁ διανοητικῶς ἐν διηνεκεῖ διεγέρσει τῶν δυνάμεων, ἐν παρατεταμέναις ἐρεύναις ἢ διανοητικαῖς ἐργασίαις ὧν προσβάλλεται ἐξ

ἀσθενειῶν τοῦ ἐγκεφάλου. Ἕνεκα τούτου πάσχει ἀποκλειστικῶς σχεδὸν τὸ ἄρρεν φῦλον. Εἶνε βέβαιον ὅτι οἱ πάσχοντες ἐκ φρενοβλαβείας εἶνε εἰκοσάκις πλείονες τῶν γυναικῶν. Ὡς αἰτίους τοῦ κακοῦ τούτου ἀναφέρουσι πλὴν ἁπασῶν τῶν Μουσῶν καὶ τὸν Ἑρμῆν, τὴν Ἀφροδίτην, τὸν Βάκχον καὶ τὸν λοιπὸν Ὄλυμπον, πρὸς δὲ τούτοις τὸν καπνὸν καὶ τὴν νικοτιανήν.

Ἐνῷ δὲ ἀσθενής τις ἰσχυρίζεται ἐν τῷ καταστήματι τούτῳ ὅτι εἶνε 800 πόδας ὑψηλός, ὅτι εἶνε ὁ ἰσχυρότερος ἄνθρωπος τῆς γῆς, ὅτι κάμνει δρόμον 1000 ὡρῶν ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ εὐχερέστατα, καὶ ὅτι ἔγραψεν 100 τῶν λαμπροτέρων τραγῳδιῶν, ὅτι ἔχει κεφαλὴν ἐκ πολυτίμων λίθων καὶ χρυσᾶ ὑποδήματα, πάντα δὲ ταῦτα βεβαιοῖ μὲ τὸν λόγον τῆς τιμῆς του, ἀναφαίνεται αἴφνης ἠοῦδέποτε ἐλλείπουσα συνοδὸς τοῦ κακοῦ ἡ ἐπιλησμοσύνη, εἶτα προβαίνει ἡ ἀσθένεια τῆς γλώσσης ἀδιακόπως, ταύτην ἐπακολουθοῦσι μικραὶ ἀποπληκτικαὶ εἰσβολαί, τέλος δὲ τὸ θερμόμετρον τῆς πνευματικῆς καὶ σωματικῆς ἐνεργείας κατέρχεται εἰς τὸ μηδέν, καὶ ἡ σφραγὶς τῆς βλακείας χαρακτηρίζει τὸ ἤρεμον τέλος.

Μεταβῶμεν ἤδη διὰ τοῦ κήπου εἰς ἄλλο τμῆμα τοῦ καταστήματος ἐπίσης ἰσόγειον. Τοῦτο κεῖται ὄπισθεν τοῦ κυρίου καταστήματος. Ἐνταῦθα βλέπομεν τοὺς παραφόρους, τοὺς μανιώδεις, τοὺς ἠλιθίους. Ἐνταῦθα ὑπάρχει τεχνητὴ θέρμανσις καὶ καλὸν ἀνεμιστήριον, ὅπως θερμαίνωσι τὰς ὑψηλὰς σχεδὸν κενὰς αἰθούσας. Ἐνταῦθα τέλος φέρονται καὶ οἱ φρενόπληκτοι οἱ ὅλως ἀνίατοι, ἤτοι οἱ ἠλίθιοι. Οὗτοι ἀποθέντες τὰς ἐν ὀνείρῳ κεκτημένας ἀξίας των, τὰς τιμάς, τὰ παράσημα, τὰ ἐνδύματα, τὰς στολάς, χάνουσι καὶ αὐτὴν τὴν ἰδιότητα τοῦ ἀνθρωπίνου χαρακτῆρος. Λευκότατος καὶ ὅλως ἄγραφος εἶνε ὁ χάρτης τῶν ἀναμνήσεων αὐτῶν, ἀληθὴς tabula rasa. Τὸ πᾶν ἐπὶ τοῦ πίνακος τούτου ἐξηλείφθη ὡς διὰ χειρὸς ἐπιτριψάσης ἐπ' αὐτοῦ ἐνυγρον σπόγγον. Θεωροῦσι τὸ παρὸν ἀσκαρδαμυκτεὶ ἐν ἀπαθείᾳ, ἀλλὰ δὲν βλέπουσιν αὐτὸ πλὴν μόνον διὰ τῶν ἐξωτερικῶν ὀφθαλμῶν των, διότι δὲν τὸ περιλαμβάνουσι διὰ τῆς ψυχῆς. Τὸ πρὸ τῶν ἀσθενῶν τούτων ἱστάμενον δὲν διεγείρει ἐν αὐτοῖς νέας παραστάσεις, ὅλαι δὲ αἱ παλαιαὶ προηγούμεναι ἔννοιαι εἶνε συντετριμμέναι καὶ καταπεπτωκυῖαι. Ὁ μηχανισμὸς τοῦ παραστατικοῦ διὰ τὸ παρὸν ἐνεργεῖ βραδύτατα, σχεδὸν οὐδόλως. Καὶ αὐτὴ ἡ φαντασία, ἡ ἐλαφροτάτη αὕτη καὶ πάντοτε πρόχειρος καὶ ἐνεργὸς ψυχικὴ δύναμις, καὶ αὕτη κεῖται παράλυτος, τὸ σκεπτικὸν εἶνε ἄνοια, ἡ δὲ θέλησις μηδέν. Ὁ ἀσθενὴς δὲν θέλει τίποτε. Τὸ πολὺ πολὺ λαμβάνει τὸ φαγητὸν ὅταν τὸ παραθέσωσιν ἔμπροσθέν του καὶ αἰσθάνηται πεῖναν. Καὶ τοῦτο δὲ καταπίνει ἄνευ σκέψεως, κινδυνεύων νὰ πνιγῇ· ἀδιαφορεῖ δὲ ἂν εἶνε καλὸν τὴν γεῦσιν ἢ κακόν, ἂν εἶνε ἑψητὸς ἰνδιάνος ἢ ἐβρασμένα γεώμηλα.

Ἐὰν ὁμιλήσῃ τις μετὰ τοιούτου φρενοπλήκτου βλακός, ἀπαντήσῃ δὲ αὐτὸς βραδέως καὶ μετὰ κόπου, θέλει τις πάραυτα ἀναγνωρίσῃ εἰς αὐτὸν τὰ ἐρείπια τῆς πνευματικῆς δυνάμεως. Εἶπόν ποτε εἰς γελῶντα βλάκα· « Ἐῤῥίκε, εἶσαι βλάξ· δὲν εἶνε ἀλήθεια; ». Οὗτος δὲ ἥσυχος τρίβων τὰς χεῖρας ἐξ εὐχαριστήσεως καὶ ἀπωθῶν τὸ ἓν σκέλος πρὸς τὰ ἔξω μοὶ ἀπήντησε βραδέως· « Μάλιστα ἡ ἀδελφή μου διαλέγει μπιζέλια». Ἐπὶ τῇ ἐρωτήσει δὲ ἂν γνωρίζῃ τί εἶνε βλακία, μοὶ εἶπεν, ἐνασχολούμενος μὲ τὸ κομβίον τοῦ ἐνδύματός μου καὶ ψαύων τὴν καπνοσύριγγά μου· « Μάλιστα, μία καμήλα ποῦ τὴν ἔζεψαν σὲ μιὰ καρέκλα. »

Τέλος λησμονεῖ ὁ δυστυχὴς καὶ αὐτὸ τὸ τελευταῖον λείψανον, ὅπερ τῷ ἔμεινεν ἐκ τῆς προσωπικότητός του, ἀπὸ τοῦ πνευματικοῦ του ἐγώ, τὸ ὄνομά του. Δυσκολωτέρα δὲ εἶνε ἡ περιποίησις τοιούτων βλακῶν ἢ παίδων. Τὸ ἀβοήθητον παιδίον εἶνε μικρόν, ἔχει ἐλάχιστον βάρος καὶ δύναταί τις νὰ τὸ ὑψώσῃ καὶ φέρῃ πρὸς ὅλας τὰς ἀνάγκας αὐτοῦ. Ὁ βαρὺς ὅμως τὸ σῶμα βλὰξ ἀπαιτεῖ μεγάλας φροντίδας, διότι ἀνάγκη νὰ σηκώνωσιν αὐτὸν ἀπὸ τῆς κλίνης, νὰ καθαρίζωσι, νὰ ἐνδύωσι, νὰ τρέφωσιν, ἢ τούλάχιστον νὰ ἐπαγρυπνῶσι κατὰ τὸ φαγητὸν αὐτοῦ. Ἐν μέσῳ τοῦ πνευματικοῦ τούτου ζόφου καὶ τῶν μελανῶν τούτων ἐρημιῶν τῆς πνευματικῆς ὑπάρξεως ἀναλάμπει ἐνίοτε καὶ φωτεινή τις ἡλιακὴ ἀκτὶς ἀπὸ τῶν προτέρων καλλιτέρων χρόνων. Φιλόφρων τις λόγος λεγόμενος ἐν καταλλήλῳ περιστάσει, σιγάρον διδόμενον ἐν καταλλήλῳ χρόνῳ, μελῳδικὴ μουσική, λάμπον δένδρον τῶν Χριστουγέννων, ἀνακαλοῦσιν ἐνίοτε πρὸς στιγμὴν τοὺς ἀνθρωπίνους χαρακτῆρας ἐπὶ τοῦ ἠμαυρωμένου προσώπου, προκαλοῦσι λέξιν τινά, ἐνίοτε δὲ καὶ φράσιν. Μετ' ὀλίγον ὅμως τὸ πᾶν παρέρχεται. Ὁ ἀσθενὴς μεθ' οὗ εὑρισκόμεθα βυθίζεται πάλιν ἐν τῇ πνευματικῇ νυκτί, ἐν ᾗ πρότερον διετέλει, κρώζων, σαίρων, ἀτενίζων ἀμβλέως καὶ ταυρηδόν.

Ἐκ τοῦ πλησίον δωματίου ἀκούομεν θορυβῶδες παράτονον ᾆσμα, ἐν τῷ μεταξὺ δὲ συριγμούς, ἀλλαλαγμοὺς χαρᾶς, ὕβρεις, ταραχὴν καὶ θόρυβον. Ἐκεῖ εὑρίσκεται μανιώδης τις, εἷς τῶν φρενοβλαβῶν, τῶν ἐχόντων τὴν καλλιτέραν προγνωσιν πρὸς ἴασιν. Ὅσῳ πλεῖον θορυβεῖ τόσῳ ἐνωρίτερον θὰ ἡσυχάσῃ ἐξαντλούμενος. Βαδίζει ἐν τῷ δωματίῳ του ὡς λέων ἀδάμαστος ἐν κλωβῷ καθειργμένος. Τὸ πρόσωπον αὐτοῦ εἶνε ἐρυθρόν, χειρονομεῖ καὶ κινεῖται ζωηρότατα καὶ φλυαρεῖ περὶ διαφόρων πραγμάτων ἀναμίξ. Εἶνε ὀλόγυμνος, διότι κατεξέσχισε καὶ μετέβαλεν εἰς μικρὰ ῥάκη ἅπαντα τὰ ἐνδύματα. Τῇ στιγμῇ

ταύτῃ προσφέρουσιν αὐτῷ τὸ φαγητόν· ἀλλ' ἰδοὺ τὸ ῥίπτει μετὰ τοῦ πινακίου κατὰ κεφαλῆς τοῦ νοσοκόμου, ὁ ὁποῖος φεύγει. Κάθισμα ἐν τῷ δωματίῳ του εὑρισκόμενον κατεκερμάτισεν ἐν τῇ μανίᾳ του, τὰ τεμάχια δὲ ἀφῆρεσαν, ὅπως μὴ προξενήσῃ βλάβην τινὰ διὰ τούτων. Εὑρίσκεται ταγῶν ἐν κενῷ δωματίῳ, ἀλλ' ἐλεύθερος καὶ ἀδέσμευτος. Καὶ τὴν κλίνην αὐτὴν ἀπεμάκρυναν. Δὲν δύναται νὰ πράξῃ τι κατὰ τῶν ψυχρῶν καὶ λείων, δι' ἀνοικτοῦ χρώματος κεχρωματισμένων τοίχων. Τὰ παράθυρα καὶ ἡ θερμαντήριος θυρὶς κεῖνται ὑψηλὰ καὶ προφυλαγμένα διὰ πλέγματος ἐκ σιδηροῦ σύρματος. Ἡ κλίνη παρεισάγεται τὸ ἑσπέρας ἐπὶ τοῦ θερμοῦ δρυΐνου ἐδάφους.

Ἀσθενεῖς τινες ἀπομονούμενοι καὶ ἀποκλειόμενοι γίνονται μανιωδέστεροι. Τούτους περιορίζουσι βραχύν μόνον χρόνον καὶ παραφυλάττουσιν ἐπιμελέστατα. Εἶτα ἐπισκέπτεται αὐτοὺς ὁ ἰατρός, ὅτε δὲν εἶνε πλέον τόσον θηριώδεις καὶ αἱμόδιψοι ἢ ὅσον ἐφάνησαν κατὰ πρῶτον. Ἐὰν ὁ ἰατρὸς παρατηρήσῃ ὅτι ὁ ἀσθενὴς πλησιάζει μὲ προθέσεις ἐπιθετικὰς πρὸς φόνον, ἀποσύρεται εὐθύς, διότι ὁ ἰατρὸς φρενοκομεῖον ἀδιακόπως διατηρῶν τὴν προσοχὴν αὐτοῦ ἄγρυπνον καὶ τὴν ἠρεμίαν, ἀντιλαμβάνεται τοῦ κινδύνου πολλῷ πρότερον ἢ ὅσον ἤθελεν ὁ μαινόμενος χρόνον πρὸς ἐκτέλεσιν τῆς παράφρονος πράξεως. Μανιώδεις τινὲς ὑποδέχονται ἡμᾶς μετὰ μεγίστης φιλοφροσύνης, δίδουσιν ἡμῖν ἀμφοτέρας τὰς χεῖρας καὶ ἀποπειρῶνται νὰ μᾶς περιπτυχθῶσιν. Ἰδοὺ δὲ εἷς, ὅστις φιλονεικῶν ποιεῖ σχήματα δεικνύων τοὺς ἁπλοῦς τοίχους· μᾶς νεύει πρὸς τὸ παράθυρον ἐπάνω, ἐκεῖθεν δὲ θέλει νὰ μᾶς δείξῃ συγχρόνως τὴν ἐκκλησίαν τοῦ ἁγίου Στεφάνου ἐν Βιέννῃ, τὰ τείχη τῆς Νυρεμβέργης, τὰς πυραμίδας, καὶ ὅλα τὰ ἀξιοπερίεργα τοῦ κόσμου. Αὐτὸς δὲ οὗτος βλέπει ὄντως ἐνδομύχως ὅλα ταῦτα τὰ ἀντικείμενα ἐν ὀπτασίᾳ.

Βλέπει ὅλα τὰ κωδωνοστάσια, ἀκούει τὸν ἦχον τῶν κωδώνων καὶ τῆς στρατιωτικῆς μουσικῆς καὶ σφίγγων τὴν χεῖρα ἡμῶν μᾶς διαβεβαιοῖ περὶ τῆς πρὸς ἡμᾶς ἀγάπης καὶ φιλίας του. «Μὲ ἀγαπᾶτε;» μᾶς ἐρωτᾷ, χωρὶς δὲ νὰ περιμένῃ ἀπάντησιν μᾶς ὁμιλεῖ περὶ τῆς «ἀναβάσεως τοῦ δράκοντος» περὶ τῆς «περιφήμου αὐτοῦ καταστολάξεως τῶν ἰδεῶν», περὶ τοῦ «ἐγκυκλίου αὐτοῦ ἀλεξιβροχίου» καὶ «περὶ τοῦ παραλληλογράμμου τῆς ὑγείας».

Ἄλλον τινὰ παράφρονα ὑποδεχόμενον ἡμᾶς μὲ ὕβρεις, ἀπειλὰς καὶ κατάρας προσαγορεύομεν διὰ βραχείας τινὸς φιλόφρονος φράσεως. Ἴσως ἀποστραφῇ ἀφ' ἡμῶν μετὰ θυμοῦ καὶ περιφρονήσεως, ἴσως οὐχί. Τὸν παρακαλοῦμεν νὰ ἐξέλθῃ. Ἴσως ἔλθῃ, ἢ ἴσως περιορισθῇ εἰς ἔκρηξιν τῆς ἐσωτερικῆς αὐτοῦ βαρείας καταιγίδος δι' ὀλίγων πατάγωδῶν ὕβρεων. Ἕτερος ὅμως φρενόπληκτος ἵσταται καὶ ἐξακολουθεῖ μαινόμενος· ἀπερχόμεθα ἡσύχως ἐντεῦθεν.

Καὶ οἱ κῆποι δὲ καὶ αἱ αὐλαί, ἐν οἷς συνήθως διατρίβουσιν οἱ τοιοῦτοι παράφρονες κατὰ τὰ διαλείμματα τῆς μανίας αὐτῶν εἶνε μόνον διὰ δένδρων καὶ πόας πεφυτευμένοι. Τὰ καθίσματα καὶ αἱ θύραι εἶνε ὀγκώδεις καὶ χονδροειδῶς κατεσκευασμέναι. Ἐὰν ὑπῆρχε κλάδος δένδρου διὰ τῶν χειρῶν προσιτός, εἶνε ἀπεσπασμένος.

Μεταβαίνομεν ἤδη εἰς τὸν διάδρομον. Ἐνταῦθα ἀπαντῶμεν ἀσθενῆ ὡραίαν, ὑψηλήν, τύπον ὑψιφώνου, ἥτις χιλιάκις ἔψαλέ ποτε ἐν Εὐρώπῃ καὶ ἐν Ἀμερικῇ. Πρὸ μηνῶν ἡ ἀσθενὴς αὕτη ὅταν πλησιάζωμεν αὐτὴν μᾶς στρέφει τὸ νῶτα, δὲν ὁμιλεῖ οὐδὲ γρῦ, τὸ πολὺ πολὺ μετὰ ἐπανειλημμένας προτροπὰς πρὸς ὁμιλίαν μᾶς ἀποκρίνεται οἰμώζουσα «θέλω νὰ φύγω». Δὲν θέλει νὰ φάγῃ, ἀρνεῖται νὰ πίῃ. Τὴν τρέφομεν κατ' ἐκάστην κοπιωδῶς καὶ τεχνητῶς διὰ τοῦ οἰσοφαγοσωλήνος. Κατὰ τὴν ἰατρικὴν ἐπίσκεψιν τοποθετεῖται πάντοτε πρὸ τῆς θύρας τῆς ἐξόδου καὶ ἱκετεύουσα ἐν καὶ μόνον ζητεῖ ἀνὰ φύγῃ ἀνὰ ἐξέλθῃ ἔξω». Τὴν ἀποσύρουσιν ἐκεῖθεν ἡσύχως. Ὁ ἐσωτερικὸς αὐτῆς πόνος εἶνε εἰσέτι τόσῳ μέγας, ὥστε δὲν φροντίζει περὶ οὐδενός.

Αἴφνης ὁρμᾷ ἐκ τοῦ δωματίου της ἀσθενὴς, γραῖα, ἰσχνή, ἧς ἡ πολιὰ λελυμένη κόμη συμμιγνυμένη πίπτει ἐπὶ τῶν κροτάφων· μᾶς κατακλύζει μὲ τὰς ὁμολογίας τοῦ φρικώδους αὐτῆς ἁμαρτήματος. Αὐτὴ εἶνε ἡ αἰτία τῶν πολλῶν νόσων καὶ τῶν θανάτων, αὐτὴ εἶνε ἡ αἰτία ἵνα ἀπέθανον ὅλα τὰ μέλη τῆς οἰκογενείας της, αὐτὴ ἐπέφερε συμφορὰς καὶ ἐμηχανεύθη πολέμους, εἶνε δεκάκις κατηραμένη, ὅταν δὲ συγχωρηθῶσι τὰ ἁμαρτήματα ὅλων τῶν ἀνθρώπων, τὰ ἰδικά της θὰ μείνωσιν ἀσυγχώρητα.

Ἂς μὴ πιστεύσῃ δέ τις ὅτι ἐὰν ὁμιλήσῃ εἰς τὴν ἀσθενῆ ταύτην καὶ ζητήσῃ νὰ πείσῃ αὐτὴν ὅτι ὅλοι οἱ συγγενεῖς της ζῶσιν, ὅτι ἕνεκα τούτου θὰ γείνῃ ἠπιωτέρα! Οὐδεὶς βεβαίως νομίζει ὅτι εἶνε δυνατὸν νὰ ἐξασθενήσῃ καὶ κατανικήσῃ τὰ παραληρήματα καὶ τὰς ἀλόγους καὶ παραφόρους κινήσεις βαρέως τυφιῶντος διὰ διαβεβαιώσεων καὶ λογικῶν συλλογισμῶν. Δύνασθε νὰ δείξητε καὶ εἰς τὸν μᾶλλον ἀνεπτυγμένον τῶν τυφικῶν, τὸν προσπαθοῦντα ἀδιαλείπτως νὰ καταλίπῃ τὴν κλίνην του ὅπως αὐπάγῃ 'ς τὸ σπίτι», τὸ δωμάτιόν του καὶ τὰ περὶ αὐτὸν γνωστά, δύνασθε νὰ παρουσιάσητε πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν αὐτοῦ τοὺς γονεῖς του καὶ νὰ τῷ δείξητε καταφανέστατα ὅτι εὑρίσκεται ἐν τῷ δωματίῳ του, ἐν τῇ κλίνῃ του, ἀλλ' εἰς μάτην· μετὰ προτροπὰς χιλιοστὴν ἤδη φορὰν ἐπαναληφθείσας καταλείπει πάλιν τὴν κλίνην του, ὅπως πάλιν καὶ αὐτὸς διὰ χιλιοστὴν φορὰν... αὐπάγῃ 'ς τὸ σπίτι».

Ὅμοιον συμβαίνει καὶ εἰς τοὺς φρενοπλήκτους. Ἐὰν ὅμως εἰς παλαιοτέρους χρόνους παρουσιάζετο εἰς τὸ κοινὸν ἡ κυρία, ἥτις τανῦν ἐν τῷ νοσοκομείῳ καταγγέλλει ἀδιακόπως αὐτὴ ἡ ἰδία τὰ κακουργήματά της, καὶ εἰς ἕκαστον ξένον ἐπισκέπτην διαβλέπει τὸν δήμιον, ὅστις θὰ τὴν ῥίψῃ εἰς τὴν λαιμητόμον, ἥτις καὶ αὐτὴν τὴν νοσοκόμον ἐκλαμβάνει ὡς ῥαβδοῦχον, καὶ τὸ κάθισμα τῆς αὐλῆς ὡς τὴν λαιμητόμον ἐφ' ἧς σήμερον, καὶ πάντοτε σήμερον, θ' ἀποκεφαλισθῇ, ἤθελε βεβαίως ἀφορισθῆ ὡς τελεία μάγισσα καὶ ὑποστῇ τὸ προσῆκον τέλος.

Οἱ ἀσθενεῖς οὗτοι κατὰ τὰς εἰσβολὰς τοῦ πάθους των ἀπατῶνται πάντοτε ὑπὸ τῶν αἰσθητηρίων των. Αἱ ἀληθεῖς πρὸ αὐτῶν κείμεναι εἰκόνες διστρέφονται ἐν ἑαυτοῖς· προσόψιόν τι ἐπὶ τοῦ τοίχου γίνεται φάντασμα, κορμὸς δένδρου διάβολος, γεράνιον φρέατος, κολαστήριον. Τοιαύτας ἀπάτας τῶν αἰσθητηρίων καλουμένας κεναισθησίας ἔχουσιν ἐνίοτε καὶ ὑγιεῖς.

Τρυφερά τις σύζυγος π. χ. ἀκούει μακρόθεν τὸν μετὰ πόθου προσδοκώμενον σύζυγον, ἐνῷ τὰ βήματα εἶνε ξένου εἰσερχομένου. Δειλός τις βλέπει νυκτερινὰ φαντάσματα, ἐνῷ ἔχει πρὸ αὐτοῦ κορμοὺς ἰτεῶν.

Ἡ διαφορὰ μεταξὺ κεναισθησίας, ἐν γένει δὲ ἀπάτης τῶν αἰσθητηρίων, τοῦ ὑγιοῦς καὶ τοῦ βλαβέντος τὰς φρένας συνίσταται εἰς τὸ ὅτι ὁ ὑγιὴς πείθεται εὐθὺς ἅμα βλέπων τὸ πρᾶγμα καὶ ἀναγνωρίζει τὴν ἀπάτην, ἐνῷ ὁ νοσῶν δὲν δύναται νὰ πεισθῇ, δὲν εἶνε εἰς θέσιν νὰ διακρίνῃ τὴν ἀπάτην τῆς ἀληθείας. Αἱ κεναισθησίαι εἶνε προϊόντα τῆς ἀσθενείας του.

Ἐνῷ δὲ ἔχομεν εἴδη παραστάσεων ψευδῶν τῶν αἰσθήσεων, αἵτινες ἔχουσιν ὡς βάσιν ὑπαρκτόν τι ἀντικείμενον, τὰς κεναισθησίας, ὡς π. χ. ἐὰν ἐκλάβῃ τις τὸν ἀληθῆ κορμὸν δένδρου ὡς πολεμιστήν, ὑπάρχουσι καὶ ἄλλαι μορφαὶ ἀπάτης τῶν αἰσθητηρίων καλούμεναι παραισθησίαι, αἵτινες εἶνε τὸ ἄλφα καὶ τὸ ὠμέγα, αἱ διαρκεῖς συνοδοὶ σχεδὸν ἁπασῶν τῶν ἀρχομένων διαταράξεων τῆς ψυχῆς.

Ὁ δυστυχής, ὅστις νομίζει ἑαυτὸν καταδεδικασμένον, ἀκούει ἐν χώρῳ ἐντελῶς ἡσύχῳ τὸν πένθιμον ἦχον τῶν κωδώνων, ἢ φανταζόμενος ἑαυτὸν κατηραμένον ὀσφραίνεται τὴν θειώδη ἀποφορὰν τῆς κολάσεως. Ἕτερος ἀκούει ἑαυτὸν ἀδιακόπως ὑβριζόμενον, ἄλλος βλέπει ἀπὸ τοῦ παραθύρου του ἐν λαμπρᾷ φλογὶ τὸν οἶκόν του καιόμενον κ.τ.λ. Καὶ ὑγιεῖς δὲ ἔχουσιν ἐνίοτε τοιαύτας ὅλως ψευδεῖς ἀντιλήψεις· ἀκούουσι π. χ. ἦχον κωδώνων, ἀλλὰ γνωρίζουσιν ἢ διδάσκονται εὐχερῶς ὅτι αὗται εἶνε ἀπάται τῶν αἰσθήσεων.

Τοιαύτας παραισθησίας τῶν αἰσθητηρίων (ὀπτασίας) ἔχον καὶ πολλοὶ ποιηταί, τεχνῖται καὶ λόγιοι, οἷον ὁ Τάσσος, ὁ Ῥαφαήλ, ὁ Γκαῖτε, ὁ Νικολαΐ, ὁ Ἰωάννης Μύλλερ, ὁ Ἰωάννης Πώλ, ὁ Πασχάλης, ὁ Ἀνδρὰλ κ.τ.λ., ἀλλ' οὗτοι διέκρινον αὐτὰς ὡς ψευδεῖς καὶ ἠδύναντο νὰ τὰς διακόψωσιν ἢ νὰ τὰς ἀποφύγωσι. Τοῦτο ὅμως δὲν δύναται δυστυχῶς νὰ πράξῃ ὁ ἀσθενής. Οὗτος βλέπει, ἀκούει, ὀσφραίνεται καὶ γεύεται πᾶν ὅ,τι κατὰ τὰς παράφρονας αὐτοῦ παραστάσεις ἐπιθυμεῖ ἐκ καρδίας, ἀγαπᾷ, μισεῖ ἢ φοβεῖται. Ὁ εἰς ἀκούει ἀδιαλείπτως τὴν φωνὴν ἀνωτέρας δυνάμεως κραυγάζουσαν «ἐὰν φονεύσῃς τοῦτον τὸν ἄνθρωπον ἐσώθης», καὶ προβαίνει εἰς πρᾶξιν, ἕτερος ἀκούει διηνεκῶς τὴν ἀπειλὴν «ἐὰν κινηθῆς ἀπὸ τῆς θέσεώς σου ἀμέσως ἐχάθης»· τούτου δὲ ἕνεκα δὲν κινεῖται ποσῶς τῆς θέσεώς του. Ὁ τρίτος ἀνεκάλυψε δηλητήριον εἰς τὸ φαγητὸν αὐτοῦ, διὸ καὶ ἀποφεύγει πᾶσαν τροφήν.

Ἐπειδὴ δὲ ὁ φρενοβλαβὴς ἀπώλεσε τὴν πνευματικὴν δύναμιν τοῦ διακρίνειν μεταξὺ πραγματικότητος καὶ μὴ τῶν ἀντιλήψεών του, ὑπόκειται εἰς τὴν τυραννίαν τῶν αἰσθητηρίων του, εἰς ἃ πιστεύει ἀκραδάντως καὶ διὰ τῶν ὁποίων αἰσθάνεται ἑαυτὸν κατὰ τὰς περιστάσεις εὐτυχῆ ἢ δυστυχῆ.

Φρενοβλαβής τις συγχρόνως πάσχων καὶ ἀπὸ κνισμὸν τοῦ δέρματος ἠσθάνετο λαγωοὺς τρέχοντας ἐπὶ τῶν νώτων του. Οὕτω καὶ Σαίξπηρ, ὁ βαθὺς γνώστης τῶν διεργασιῶν τῆς ψυχῆς ἐν Μάκβεθ (Β' Πράξ. 1 Σκηνή) οὕτινος ἡ διάνοια ἦτο μεστὴ θανατηφόρων σχεδίων, περιγράφει ὡς ἑξῆς τὴν ὀπτασίαν τοῦ ἥρωός του:

Τί εἶνε τοῦτο, μάχαιρα, ποῦ βλέπω ἀντικρύ μου,
μὲ τὴν λαβήν της πρὸς ἐμέ; Ὤ, ἔλα νὰ σὲ πιάσω!
Δὲν σ' ἔχω, πλὴν τὰ 'μάτια μου ἐκεῖ ἐμπρὸς σὲ βλέπουν.
Ὦ φάντασμα ὀλέθριον, δὲν εἶσαι κ' εἰς τὸ χέρι
καθὼς 'ς τὰ 'μάτια αἰσθητόν; ἢ μὴ δὲν εἶσαι ἄλλο
παρὰ μαχαῖρι φανταστόν, ἀπάτης μόνον πλάσμα
ποῦ τὸ γεννᾷ ἡ κεφαλὴ 'ς τὴν ἔξαψιν τῆς θέρμης;
Ἀλλὰ σὲ βλέπω πάντοτε, ψηλαφητὸν σὲ βλέπω
καθὼς αὐτὸ ποῦ τὸ τραβῶ ἀπὸ τὴν θήκην τώρα!
Τὴν δρόμον ἔπου ἔμελλα νὰ πορευθῶ μοῦ δείχνεις,
καὶ ὅμοιόν σου σύνεργον θὰ εἶχα εἰς τὸ χέρι!
Τὰ 'μάτια μου αἱ ἄλλαι μου αἰσθήσεις τὰ ἐμπαίζουν;
Ἢ μήπως εἶν' τὰ 'μάτια μου τὰ μόνα 'ς τὰ σωστά των;
Σὲ βλέπω, νά! κ' εἰς τὴν λαβὴν κ' ἐπάνω 'ς τὴν λεπίδα
αἵματος εἶναι σταλαγμοί, ὅπου δὲν ἦσαν πρῶτα![1]

Εἶνε ἀδύνατον νὰ περιγραφῇ καταλληλότερον παραισθησία καὶ τὰ αἴτια αὐτῆς.

Μ. (Ἕπεται τὸ τέλος)

[1] Κατὰ τὴν μετάφρ. Δ. Βικέλα.

ΔΕΚΑΕΤΙΣ

Κάθε πρωΐ, μετὰ μικρὸν ἀφ' ὅτου ἐξυπνήσω, ἡ θύρα μου κρούεται ἠρέμα. Συνειθισμένος εἰς τὴν ζωὴν τῆς πόλεως νομίζω κατ' ἀρχὰς ὅτι εἶνε ὁ ἀπαίσιος *γαλατᾶς*, ὁ γραμματοκομιστὴς ἢ ὁ ἐφημεριδοπώλης μου. Ἀλλ' αὐτοστιγμεὶ ἀκούεται ἔξωθεν μικρὰ δροσερὰ φωνή, ἥτις ἐρωτᾷ:

— Νὰ ἔμβω;

Καὶ ἡ θύρα ὑποχωρεῖ ἀθορύβως, προβάλλει τὸ πρῶτον ὁ ὠθῶν ἀγκών, ἔπειτα διὰ τοῦ ἀνοίγματος εἰσχωρεῖ μία παιδικὴ κεφαλή, τῆς ὁποίας τοὺς ξανθοὺς βοστρύχους ἡ ἀφέλεια ὡς ὁ καλλίτερος κομμωτὴς ἔχει καταρρίψει λυτοὺς ἐπὶ τῶν ὤμων, ἀνήκουσα εἰς τὴν κόρην τῆς ἐν τῇ ἐξοχῇ οἰκοδεσποίνης μου, ἥτις μοῦ φέρει τὸν καφέν.

Ἀφοῦ ἀνοίξῃ, προχωρεῖ ὀλίγα βήματα κρατοῦσα τὸν δίσκον της μετὰ προσοχῆς δι' ἀμφοτέρων τῶν χειρῶν καὶ καταθέτει αὐτὸν ἐπὶ τοῦ τραπεζίου μου. Τελειώσασα τὴν σοβαρὰν ἀποστολὴν ἐπιστρέφεται μὲ τὸ εὐχάριστον κίνημα ἀνθρώπου ἀνακουφιζομένου ἀπὸ τὴν μέριμναν τῆς ἐκπληρώσεως ὑψηλοῦ καθήκοντος καὶ μὲ χαιρετᾷ.

* * *

Εἶνε δεκαέτις. Ξανθή, λιγυρά, εὔσωμος ἀλλὰ μικροκαμωμένη, φαίνεται ὡς κομψοτέχνημα ἐπίτηδες παραγγελθὲν καὶ κατασκευασθὲν ὑπὸ μεγάλου τεχνίτου διὰ νὰ χρησιμεύσῃ ὡς ὑπόδειγμα μικρᾶς κόρης. Σοῦ ἔρχεται νὰ τὴν πάρῃς καὶ νὰ τὴν βάλῃς ἐπάνω εἰς τὸ τραπέζι σου. Ἀλλ' ὅταν στραφῇ, ἀνακαλύπτεις ἔκθαμβος ὅτι αὐτὴ ἡ εἰς 16ον Γαλάτεια, ἣν ἐνόμιζες μαρμαρίνην, ἐμψυχοῦται, τὸ κομψοτέχνημα κινεῖται ὑπ' ἀγνώστων ἐλατηρίων, ὅτι ἡ ἐντέλεια ἐκείνη, ἣν δὲν ἐπίστευες ὑπαρκτήν, εἶνε φυσικὴ καὶ ζῶσα, ὅτι τὸ ὄμμα αὐτό, ὅπερ θὰ ὑπέθετες ὅτι στίλβει διότι εἶνε ἐκ μίλτου, σπινθηρίζει τόσον φῶς εὐφυΐας, ὥστε ἀναγκάζεσαι νὰ κλείσῃς σὺ τὸ ἰδικόν σου. Αὐτὴ ἡ λεγομένη ἀχάριστος ἡλικία, ἡ μεταβατική, σταθμὸς μεταξὺ τῆς χαριέσσης, διότι εἶνε ἀκαταλόγιστος, παιδικῆς ἡλικίας, καθ' ἣν τὸ ἔνστικτον μόλις λειτουργεῖ, ἡ συναίσθησις δὲν ἐφάνη ἔτι, ἡ μνήμη κοιμᾶται, τὸ πνεῦμα ἄπεστιν, ὡς συνεχείας τινὸς μὲ ἀνοικτοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς τυφλῆς ζωῆς τοῦ ἐμβρύου, καὶ τῆς νεανικῆς ἐνδιαφερούσης διότι εἶνε τὸ πεδίον τῆς ἀγρίας πάλης τοῦ ἐνστίκτου, ὅπερ ἦρχε τῆς παιδικῆς, καὶ τοῦ ὑπολογισμοῦ, ὅστις θὰ κυριαρχήσῃ τῆς ἀνδρικῆς, καθ' ἣν ἡ μνήμη, ὁ μέγας αὐτὸς τύραννος, ἀρχίζει νὰ ἐπιβάλλεται καὶ ἡ φιλαυτία νὰ δεσπόζῃ ὁριστικῶς, ἐν συνειδήσει δὲ καὶ ὄχι αὐτομάτως, καμμίαν δὲν ἔχει ἐπ' αὐτῆς ἐπιρροήν. Μαζὶ μὲ τὴν δροσερότητα καὶ τὴν ἀτέλειαν τοῦ βρέφους ἑνοῖ καμπυλότητας μόλις αἰσθητάς, διάπλασιν, ἀνάπτυξιν ὄχι καταφανῆ, μαντευομένην μᾶλλον εἰς γραμμὰς ἀορίστους ἀκόμη καὶ σημεῖα μὴ ἐπαρκῶς κανονισθέντα, ἀλλὰ προδίδουσαν τὴν μυστικὴν ἐν αὐτῇ ἐργασίαν, δι' ἧς λαξεύεται νεᾶνις. Καὶ μαζὶ μὲ τὴν ὑπερτάτην ἀσκεψίαν συμμιγνύει τάσεις ἀρχομένης φιλαρεσκείας: Ἐνῷ ἐξαφνα τρέχει, πηδᾷ, φωνάζει καγχάζει, σταματᾷ διὰ μίαν στιγμὴν καὶ ζητεῖ νὰ φύγῃ φοβουμένη μήπως μ' ἐνοχλεῖ. Ἀλλὰ δὲν μὲ ἐνοχλεῖ βεβαίως διόλου ἡ μικρὰ ἀνυπόφορος. Καὶ λησμονεῖ ἀμέσως καὶ αὐτὴ τοὺς φόβους της καὶ μὲ φέρει ἄνω κάτω καὶ μοῦ ἀποσπᾷ ἂν γράφω τὴν πένναν, μοῦ πετᾷ ἂν ἀναγινώσκω τὰ βιβλία καὶ φλυαρεῖ καὶ ῥίπτεται ἐπὶ τῶν γονάτων μου καὶ μοῦ διηγεῖται ἀτελευτήτους ἱστορίας, ἀπὸ τὰς ὁποίας δὲν καταλαμβάνω παρὰ ἓν ἁρμονικὸν κατρακύλημα λέξεων καὶ μίαν ὑπόθερμον ἐλαφρὰν ἀναπνοήν, θωπεύουσάν μου τὴν παρειάν. Διότι σπανιώτατα τὴν διακόπτω. Ἀλλ' ἐκείνη, ὡς ἡ μουσικὴ τῆς φωνῆς της νὰ μαγεύῃ αὐτὴν τὴν ἰδίαν, λέγει, λέγει, χωρὶς νὰ δίδῃ προσοχὴν ἂν δὲν τῆς ἀποκρίνομαι. Ἐμπνέεται ἀπὸ τὸ παραμικρόν. Βλέπει τώρα τὸ καλαμάρι. Χύνεται, τὸ ἁρπάζει καὶ κατὰ χιλίους δύο τρόπους μοῦ περιγράφει τί εἴδους καλαμάρι τῆς ἐπῆρεν ὕστερ' ἀπὸ τὰς ἐξετάσεις της ὁ μπαμπᾶς της. Αὐτὸ τῆς ἐνθυμίζει τὸ σχολεῖόν της. Καὶ τρέχει νὰ μοῦ φέρῃ τὰ τετράδιά της. Προσποιοῦμαι ὅτι τὰ παρατηρῶ, ἐνῷ ἀπεναντίας τὴν κυττάζω ὑπεράνω τοῦ χαρτίου νὰ κάμνῃ κωμικώτατα σχήματα ἀγάπης καὶ ὀργῆς πρὸς τὴν ἐπὶ τῆς ἀντικρυνῆς στέγης ἀπαθῶς προσβλέπουσαν αὐτὴν διὰ τῶν ἀπλανῶν γλαυκῶν ὀμμάτων της γάταν. Ἔπειτα ὁρμᾷ πρὸς τὸ παράθυρον, κύπτει ὅλη ἔξω καὶ προσπαθεῖ νὰ ἴδῃ τὴν φωλεὰν τῶν χελιδόνων, τὴν κρεμαμένην εἰς τὴν γωνίαν τῆς γειτονικῆς οἰκίας... Τὴν ἁρπάζω εἰς τὰς ἀγκάλας μου καὶ τὴν ἐπαναφέρω εἰς τὸ μέσον τοῦ δωματίου περίφοβος. Μὲ παρατηρεῖ κατάμματα καὶ ἐκρήγνυται εἰς γέλωτας:

— Κόντεψα νὰ πέσω, ἀνακαγχάζει.

Καὶ εὑρίσκει καιρὸν καὶ ἀφορμὴν νἀρχίσῃ ἄλλην σειρὰν διηγήσεων ὅτι ἔτσι μιὰ φορὰ καὶ μία συμμαθήτριά της, ἡ Ἑλένη... τὴν ξέρεις τὴν Ἑλένη;

— Ναί, ναί, λέγε.

— Ἔτσι κι' αὐτὴ μιὰ 'μέρα ποῦ ἔλειπαν ὅλοι ἀπ' τὸ σπίτι τους πάει κάτι νὰ ἰδῇ ἀπὸ τὸ παράθυρο καὶ τρώει μιά....

Ἐν τῷ μεταξὺ διακόπτεται διότι κάτι τὴν ἐνοχλεῖ. Ὁ Θεὸς νὰ μὲ συγχωρήσῃ, ἀλλὰ νομίζω ὅτι ἐλύθη ἡ περικνημίς της. Καὶ κύπτει καὶ τὴν λαμβάνει μόνη, διότι βεβαίως δὲν ἀποφασίζω νὰ γείνω ὁ Ἐρρῖκός της ὁ Η'., καὶ ἐπιχειρεῖ ἀμέσως νὰ τὴν δέσῃ ἀνασύρουσα τὸ φόρεμά της ἄνω τοῦ γόνατος.

* * *

Ὤ! Ἀλλὰ θὰ ἔλθῃ καιρός, ὅταν κατὰ σπανιωτάτας περιστάσεις θὰ δύναμαι νὰ προσβλέψω αὐτὴν τὴν χεῖρά της γυμνήν, ἄνευ χειροκτίου. Ὅταν βεβαίως δὲν θὰ μὲ πλησιάζῃ ὅπως τώρα διὰ νὰ μοῦ εἰπῇ ὅ,τι φθάσῃ καὶ ἐν τυπικῇ ἐπισκέψει θὰ ζυγίζῃ κάθε της λέξιν, δέκα βήματα μακράν, εὐθυτενὴς καὶ προσεκτική, μὲ τὰ στήθη της περισφιγγόμενα ὑπὸ τοῦ *κορσὲ* καὶ ὅλον της τὸ σῶμα καὶ τὸ πνεῦμα ὑπὸ τῆς αἰδοῦς. Ὅταν ἀντὶ ἑνὸς μόνου παιδικοῦ σου φίλου θὰ σὲ περικυκλοῦν χίλιοι γελοῖοι, δι' οὓς ἓν ἁπλοῦν μειδίαμα θἀποτελῇ τὴν εὐτυχίαν ἡμερῶν, διότι ἀναμφιβόλως τότε δὲν θὰ τὰ σκορπᾷς τυχαίως, φιλάργυρος. Ὅταν θὰ προσπαθῇς πῶς νὰ φανῇς ὅσῳ τὸ δυνατὸν μεμελετημένη διὰ νὰ παραστήσῃς κατὰ τὰς ἀπαιτήσεις τοῦ συρμοῦ τὸ πρόσωπον *γυναικός*.... Φύγε ἀπ' ἐμπρός μου!

ΜΜ

ΕΠΙΣΤΟΛΗ

Φαρμάκ' εἶνε τ' ἀχείλι μου καὶ μαύρ' εἶν' ἡ καρδιά μου
Ἀπ' τὸν καιρὸ ποῦ σ' ἔχασα, μονάκριβ' ἐρωτά μου.
Τοῦ κάκου τόσαις τῆς ζωῆς χαραὶς καὶ τρικυμίαις
Τῆς νιότης τὰ ὄνείρατα, τοῦ κόσμου ἡ ἱστορίαις,
Τριγύρω μ' ἀνυπόμονα πετοῦν καὶ θορυβοῦνε
Καὶ τὴ στολὴ τοῦ τραγουδιοῦ γυρεύουν νὰ 'ντυθοῦνε.
Τ' ἀφίνω κι' ἀπελπίζονται, καὶ φεύγουν πεισμωμένα,
Παιδιὰ ποῦ τὰ παράτησεν ἡ μάννα γυμνωμένα.
Μὰ ὅταν σὲ στοχάζομαι, — Κατάλευκα λουλούδια
Χθὲς 'ς ἄγριο βάτο ἔβλεπα γεμάτον ἀπ' ἀγκάθια —
Γιὰ σένα ἔχω μοναχὰ παρθενικὰ τραγούδια
'Σ τῆς ἐρημιᾶς τὰ βάσανα, 'ς τῆς ξενητιᾶς τὰ πάθια.

Νἄξερες... κάθε δειλινό, τὴν ὥρα ποῦ θὰ σβύσῃ
Ὁ ἥλιος μέσ' τὴ θάλασσα, 'ς τὸ βράχο ἀνεβαίνω
Καὶ κάμπο, θάλασσα, οὐρανό, βουνά, χωριά, τὴ φύσι
Τοῦ Μάϊ τὴ γιορτιάτικη κυττάζω, καὶ προσμένω.
Ἀλλὰ τοῦ κάμπου ἡ ἐμορφιαὶς μοῦ λένε μ' ἕνα στόμα
Πῶς λείπ' ἡ ἐμορφάδα σου, ἀγάπη μου, ἀκόμα.
Καὶ τὸ γλυκάνισο, σπαρτὸ 'ς τ' ἀλώνι' ἀράδα, ἀράδα,
Ἡ πιὸ χλωρὴ καὶ πρόσχαρη ἀπ' ὅλαις πρασινάδα,
Κ' ἐκειὰ τὰ στάχια τὰ ξανθὰ ποῦ ὅλο τὰ πειράζει
Τ' ἀέρι ἐρωτικώτατο κι' εἶνε γεμάτα νάζι,
Κι' ἡ παπαρούναις, ὡσὰν νιαὶς τρελλαὶς καὶ ξαναμμέναις
Μέσ' τὰ ἀνθισμένα κλίματα, μητέραις προκομέναις,
Καὶ ἡ ἐλιαὶς ἡ ταπειναίς, μὰ πλούσιαις περίσσια,
Κι' ἡ λιγεραὶς καλόγριαις, τὰ μαῦρα κυπαρίσσια,
Καὶ τὸ βουνὸ μὲ ταὶς 'ψηλαὶς χιονόστρωταις κορφαίς του,
Κι' ὁ βράχος μὲ τὰ σχίνα του καὶ ταὶς ἀλιφασκιαὶς του
Κι' ἡ 'λιόκαφτη χωριάτισα, καὶ τὸ λευκὸ κοπάδι,
Καὶ τὸ χωριὸ τὸ ἥμερο, καὶ τ' ἄγριο λαγκάδι,
Ὅλαις αὐταὶς ἡ ἐμορφιαὶς μοῦ λένε μ' ἕνα στόμα
Πῶς λείπ' ἡ ἐμορφάδα σου, ἀγάπη μου, ἀκόμα
Γιὰ νὰ μοῦ δώσουνε σωστὴ τοῦ Μάϊ τὴν εἰκόνα.
Τώρα δὲ φτάνουν ἀπὸ μὲ νὰ διώξουν τὸ χειμῶνα.

Ὅταν 'ρημάζῃ ὁ χωρισμὸς τὴν ἄτυχη καρδιά μας
Κι' ἡ πρασινώτερη ἄναιξις εἶν' ἐρημιὰ μπροστά μας.
Τὸ κρυσταλλένιο τὸ νερὸ ἀπ' τοῦ βουνοῦ τὴ ῥάχι
Μέσ' σὲ ποτῆρι ἀκάθαρτο θωριὰ θολὴ θὲ νἄχῃ.

'Σ τὴν θάλασσα τὸ μάτι μου μονάχα ὅταν γυρίσῃ,
Βρίσκει μεθύσ' ἡδονικό, παράξενο μεθύσι.
Ἡ θάλασσα ποῦ 'ς τὸν κρυφὸ καὶ φοβερό της ὄγκο
Φυλάγει κάθε κεραυνό, καὶ κάθε ἁρμονία,
Ἀπ' τοῦ φιλιοῦ τὴ στεναξιὰ ὡς τοῦ θεριοῦ τὸ βόγγο,
Μοῦ δίνει μὲ τὴν ὄψι της γλυκὰ παρηγορία
Κι' ἐλπίδα μὲ τὸ κῦμα της ποῦ 'ς τ' ἀκρογιάλι σβύνει.
Ἀνώτερη κι' ἀπὸ τὴ γῆ κι' ἀπ' τὸν αἰθέρα ἐκείνη,
Γιατὶ κι' οἱ δυὸ μὲ ὅλα τους τὴν ἔχουνε μοιράνει,
Κάνει γιὰ μένα θαύματα, ποῦ ὁ Θεὸς δὲν κάνει.

Ὅταν 'ς αὐτὴ τὴ θάλασσα ποῦ τόσο μὲ μεθάει
Ὁ ἥλιος κάθε δειλινὸ νὰ πέσῃ ἀργοκενάῃ,
Θαρρῶ πῶς πάει, ἀγάπη μου, ὁ ἥλιος νὰ σὲ φέρῃ
Καὶ ῥόδ' ἀφίνει 'πίσω του, 'σὰ' νὰ μοῦ λέῃ: *καρτέρει*.
Καὶ νά! κι' ἀπὸ τὸ σύννεφο ἐκεῖνο ποῦ προβάλλει
Ὡσὰν κανένα ἄγγελο νὰ κρύβῃ χρυσομάλλη,
Κι' ἀπ' τ' ἄλλο ποῦ 'σὰ' μενεξὲς θεόρατος πετιέται,
Κι' ἀπ' τὸν ἀφρὸ ποῦ 'ς τὴν κορφὴ τοῦ κύματος γεννιέται,
Καὶ μέσ' ἀπ' τὸ ἀπέραντο τῶν ῥόδων περιβόλι,
Ἀπ' ὅλη αὐτὴ τὴ θάλασσα κι' ἀπὸ τὴ δύσι ὅλη,
Τὸ κάθε ῥοδοσύννεφο, τὸ κάθε κρινοκῦμα
'Εσένα ξεσκεπάζει.
Πότ' ἑνὸς γλάρου ἔχεις φτερά, πότε νεράϊδας βῆμα,
Τώρα θεᾶς μυστήριο, τώρα παιδούλας νάζι.
Μ' ἁπλώνεις τὰ χεράκια σου, μοῦ γνεύεις, μὲ κυττάζεις,
Μ' εὐφραίνεις μὲ χαμόγελο, μὲ δάκρυα μὲ σπαράζεις,
Καὶ πότε κράζεις «ἔρχομαι», καὶ πότε κράζεις «ἔλα...»
Ἆ! τί γεννᾷ τοῦ χωρισμοῦ, τῆς μοναξιᾶς ἡ τρέλλα!

Εἰς τῆς αὐγῆς τὸν οὐρανὸ ἓν ἄστρο καμαρώνω
Ποῦ μόνο λαμπυρίζει.
Καὶ τοῦ δικοῦ μας ἔρωτος τὸν οὐρανὸ στολίζει
Ἕνα φιλάκι μόνο.
Σὰν τῶν καρδιῶν μας τὴν αὐγή, 'σὰν τῆς αὐγῆς τὰ κάλλη
Ἕνα μονάχα ὄνειρο κι' ὁ ὕπνος μου προβάλλει:
'Σ τὴν ἀγκαλιά μου ὁδηγεῖ κάθε νυχτιὰ ἐσένα,
Κι' ἀτέλειωτο, ἀπαράλλαχτο, πληθαίνει ὁλοένα
Τὸ πρῶτο καὶ τὸ ὕστερο φιλάκι μας ἐκεῖνο,
Ἀπὸ καϋμὸ καὶ παρθενιὰ χρυσῆς στιγμούλας κρίνο.
Κι' ὅταν ξυπνῶ, κι' οἱ τέσσαρες τῆς κάμαράς μου τοῖχοι
Μοῦ δείχνουν ὁλοφάνερα τῆς νιότης μου τὴν τύχη,
Ἄχ! ὅλα εἶνε ὄνειρα, στοχάζομ', ἐδῶ χάμου,
Κι' ἕνα δὲν εἶνε ὄνειρο μονάχα: ἡ ἐρημιά μου.

Μάϊος 188... Κ. ΠΑΛΑΜΑΣ

ΔΑΝΕΙΟΝ ΠΝΕΥΜΑ

Εἷς τῶν ὑπουργῶν μας ἠνωχλεῖτο συχνότατα ἀπό τινα λίαν ἀπαιτητικὸν θεσιθήραν. Ὁ θυρωρός του, ἂν καὶ ἔλαβε διαταγὴν νὰ τὸν ἀποδιώκῃ εὐσχήμως ἐπὶ διαφόροις προφάσεσι, τὸν ἄφινε πάντοτε ἐκ καλοσύνης νὰ εἰσέρχηται εἰς τὸ γραφεῖον τοῦ ὑπουργοῦ, ὅπερ ἔφερε τοῦτον εἰς ἀπελπισίαν.

— Νικόλα, λέγει πρὸς αὐτὸν ὁ ὑπουργός, γιατί ἀφίνεις αὐτὸν τὸν ἄνθρωπον νὰ ἐμβαίνῃ εἰς τὸ γραφεῖόν μου, ἀφοῦ τόσαις φοραὶς σοῦ εἶπα νὰ τὸν διώχνῃς; Ξεύρεις τί ζητεῖ;

— Εἶνε πτωχὸς ὁ καϋμένος, κύριε ὑπουργέ, καὶ ζητεῖ θαρρῶ καμμίαν θέσιν.

— Θέσιν, μάλιστα, ἀλλὰ 'ξεύρεις τί θέσιν;

— Ὄχι, κύριε ὑπουργέ!

— Νὰ σοῦ τὸ εἰπῶ λοιπὸν ἐγώ· ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς ζητεῖ νὰ πάρῃ τὴν ἰδικήν σου θέσιν!

Ἔκτοτε ὁ ὑπουργὸς δὲν ἠνωχλήθη πλέον ἀπὸ τὸν θεσιθήραν.

* * *

Ἡ ῥωμαντικὴ δεσποινὶς Μαρία εὑρισκομένη εἰς τὴν ἐξοχὴν εἶχεν ἐξ ἀπροσεξίας πέσει εἰς δεξαμενήν, καθ' ὃν χρόνον βεβυθισμένη εἰς τὴν ἀνάγνωσιν μυθιστορήματος παρηκολούθει τὰς φανταστικὰς περιπετείας ἥρωός τινος τοῦ Δουμᾶ. Ἡ ἀκούσιος ψυχρολουσία τὴν ἔκαμε νὰ χάσῃ τὰς

αἰσθήσεις, ὅτε δὲ μετὰ ἡμίσειαν ὥραν συνῆλθεν ἔκειτο ἐπὶ τῆς κλίνης της.

— Ποῦ εἶνε ὁ σωτήρ μου; ἦσαν αἱ πρῶται αὐτῆς λέξεις: Κανένα ἄλλον παρ' αὐτὸν δὲν θὰ δεχθῶ νὰ πάρω σύζυγον!

— Ἡσύχασε, παιδί μου, ἀπαντᾷ ὁ πατήρ, ὁ σωτήρ σου εἶνε ὁ *Ἀζώρ*, ὁ σκύλος μας.

***

Μᾶς διηγοῦνται τὸ ἑξῆς κατόρθωμα ἑνὸς κλέπτου:

Οὗτος εἶχεν εἰσδύσει εἴς τινα οἰκίαν, ἐξ ἧς ἁρπάσας προχείρως δύο χύτρας κατέβαινε σπεύδων ἵνα φύγῃ, ὅτε εἰς τὴν κλίμακα συναντᾷ τὸν κύριον τῆς οἰκίας ἀναβαίνοντα.

— Πρόσεξε μὴ μουντζουρωθῇς! φωνάζει ὁ κλέπτης.

Ὁ νοικοκύρης εἰς τὴν φωνὴν ταύτην συσπειροῦται πρὸς τὸν τοῖχον, καὶ ἀφίνει ἐλεύθερον τὸν λωποδύτην νὰ ἀναχωρήσῃ.

ΑΛΗΘΕΙΑΙ

Ὁ μὴ ἀκρίβης ἄνθρωπος ταράττει συνήθως τὴν ἡσυχίαν καὶ τὴν εὐθυμίαν τῶν ἄλλων· φέρει τοὺς ἔχοντας μετ' αὐτοῦ σχέσεις εἰς ἀδιάκοπον ταραχὴν καὶ ἐρεθισμόν, διότι συστηματικῶς καθυστερεῖ· ταχτικὸς μόνον εἰς τὴν ἀταξίαν, ἔρχεται εἰς συνέντευξιν μετὰ τὴν ὡρισμένην ὥραν, εἰς τὸν σιδηροδρομικὸν σταθμὸν μετὰ τὴν ἀναχώρησιν, εἰς τὸ ταχυδρομεῖον ἀφοῦ κλεισθῇ· συγχέει διὰ τῆς διαγωγῆς του ὅσας ἀναλαμβάνει ὑποθέσεις καὶ φέρει εἰς ἀπελπισίαν ὅσους κατ' ἀτυχίαν ἔχουσί τι μετ' αὐτοῦ κοινόν.

Ὅσοι ἀποτυγχάνουσιν εἰς τὰς ἐπιχειρήσεις παριστῶνται συνήθως ὡς θύματα τῆς τοῦ κόσμου κακίας, καὶ ἄνευ δισταγμοῦ αἰτιῶνται τὴν ἀνθρωπότητα καὶ οὐχὶ ἑαυτοὺς διὰ τὴν ἀποτυχίαν. Ἀλλ' ὑπάρχει ῥωσσική τις παροιμία λέγουσα: « Ὁ οἶκος τῆς ἀτυχίας ἐγγίζει τὸν τῆς μωρίας »· πράγματι δὲ οἱ αἰωνίως δυσαρεστούμενοι ἄνθρωποι ὑποφέρουσι συνήθως μόνον τὰς συνεπείας τῆς ἰδίας ἀδιαφορίας, ἀμελείας, νωθρότητος καὶ ἀταξίας.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

Οἱ κάτοικοι τοῦ Μαλαβὰρ ἐν Ἰνδίαις τοσοῦτον τρέμουσι τὸν ὄφιν *κόβραν*, ὥστε πρὸς ἐξιλέωσιν φέρουσιν αὐτῷ γάλα εἰς τὰ δάση ἱκετεύοντες νὰ μὴ δήξῃ κανένα. Ἐὰν ποτε τοιοῦτός τις ὄφις διεισδύσῃ εἰς τὸν οἶκον Μαλαβαρίου, ὡς συμβαίνει πολλάκις, ὁ οἰκοδεσπότης ἀρχίζει νὰ τὸν παρακαλῇ νὰ ἐξέλθῃ· μὴ ἐπιτυγχάνων δὲ τούτου, προβάλλει αὐτῷ τροφήν, καὶ ἂν καὶ οὕτω τὸ ἑρπετὸν δὲν θελήσῃ νὰ ἀκολουθήσῃ αὐτῷ, τότε προσκαλεῖ τὸν ἱερέα ἵνα ἐξορκίσῃ τὸν ὄφιν. Νὰ τὸν φονεύσῃ οὐδέποτε τολμᾷ.

Ὁ γινώσκων πόσον δαπανηρὰ εἶνε ἡ ναυπήγησις τῶν πολεμικῶν σκαφῶν τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων ἐκπλήττεται μανθάνων ὅτι αἱ τρεῖς νῆες, δι' ὧν ὁ Κολόμβος ἀνεκάλυψε τὴν Ἀμερικήν, ἀπήτησαν ἐν συνόλῳ δαπάνην 1500 φλωρινίων, ἤτοι τρισχιλίων φράγκων περίπου! Ἡ Ἁγία Μαρία εἶχε χωρητικότητα 70 τόννων καὶ ἀξίαν 560 φλωρινίων, ἡ Πίντα χωρητικότητα 60 τόννων καὶ ἀξίαν 500 φλωρινίων, ἡ δὲ Νίνα χωρητικότητα 50 τόννων καὶ ἀξίαν 440 φλωρινίων. Τὰ πέντε σκάφη, δι' ὧν ὁ Μαγγελάνος ἐπεχείρησε τὸν πρῶτον περίπλουν τῆς γῆς, εἶχον ἀπαιτήσει ἐν συνόλῳ δαπάνην 4,387 φλωρινίων. Ἐνῷ ἡ ναυαρχὶς τοῦ Κολόμβου ἤξιζε μόνον 560 φλωρίνια, τὸ ἰταλικὸν θωρηκτὸν Ἰταλία ἀπήτησε δαπάνην 11,000,000 φλωρινίων· ἡ δ' ἑβδομήκοντα τόννων χωρητικότητα ἔχουσα ναῦς ἦτον ἀληθὲς κέλυφος καρύου ἐν συγκρίσει πρὸς τοὺς 27,384 τόννους τοῦ Μεγάλου Ἀνατολικοῦ. Τὸ πλήρωμα τῶν σκαφῶν τοῦ Κολόμβου ἦτο σχετικῶς πολυάριθμον, διότι ἀνήρχετο εἰς 120 ἄνδρας, ἐνῷ σήμερον ἐπὶ 30 τόννων ἀναλογεῖ εἷς ἀνήρ. Ἐν ἄλλαις λέξεσιν ἀπὸ τῆς ἀνακαλύψεως τῆς Ἀμερικῆς τὰ μὲν πληρώματα ἠλαττώθησαν εἰς τὸ εἰκοστόν, ἀλλ' αἱ δαπάναι ἐγένοντο ἑξηκονταπλάσιαι, τὸ δὲ μέγεθος τῶν σκαφῶν εἶνε τετρακοσιαπλάσιον.

Κατανάλωσις καπνοῦ ἐν Γαλλίᾳ. — Ἐπίσημος στατιστικὴ ὑπολογίζει τὴν κατὰ τὸ ἔτος 1883 κατανάλωσιν καπνοῦ ἐν Γαλλίᾳ εἰς 35,621,834 χιλιόγραμμα, ὧν ἡ ἀξία ἀνέρχεται εἰς 371,217,489 φράγκα. Ἑπομένως ἀναλογοῦσι ἐκ τοῦ ποσοῦ τούτου κατὰ μέσον ὅρον εἰς ἕκαστον κάτοικον 945 γραμμάρια (περὶ τὰ 300 δραμια) καπνοῦ, ἀξίας περίπου φρ. 9,70 κατ' ἔτος.

Σπάνιον παράδειγμα καρτεροψυχίας ἀνέγραψαν τελευταῖον αἱ ἐνταῦθα ἐφημερίδες. Ἐν Σπάρτῃ νέος τις ἐτραυματίσθη εἰς ἀμφοτέρας τὰς κνήμας μικρὸν κάτω τοῦ γόνατος ὑπὸ δύο σφαιρῶν στρατιωτικοῦ ὅπλου. Ἐλλείψει ἰατρικῆς περιποιήσεως ὁ εἰς ποῦς ἔπαθεν ἐκ γαγγραίνης, ὁ δὲ πάσχων βλέπων ἐκ τούτου κινδυνεύουσαν τὴν ζωήν του προσεκάλεσε τὸν ἀδελφόν του, ἁπλοῦν ποιμένα, ἵνα τοῦ ἀποκόψῃ τὸν ἐκ γαγγραίνης παθόντα πόδα, ἄνευ δὲ τῶν ἀναγκαίων χειρουργικῶν ἐργαλείων, ἄνευ τῶν συνήθων ἀντισηπτικῶν μέσων, ἐκεῖνος ἀνέλαβε τὴν τολμηρὰν ἐγχείρησιν δι' ὑλοτομικοῦ πρίονος, ὃν ἐδανείσθη, καὶ ὁ πάσχων μετὰ σπανίου ψυχικοῦ σθένους ὑπέστη τὴν ἀποκοπὴν τοῦ ποδός του, ἐξ οὗ ταχέως θεραπευθεὶς ἀφίκετο ἤδη, κατὰ τὴν *Στοάν*, ἐνταῦθα, ὅπως ἀναπληρώσῃ τὸ ἀποκοπὲν μέλος διὰ τεχνητοῦ.

Ἐν Ἀθήναις, ἐκ τοῦ τυπογραφείου Ἀνδρέου Κορομηλᾶ 1884, — Β' 302.